

**РАБОТНИЦА
і СЯЛЯНКА**

№ 3 САКАВІК 1959
+ прилож.

РАБОТНИЦА № 3 І СЯЛЯНКА

САКАВІК 1959

ВЫДАННЕ ЦК КП БЕЛАРУСІ

ГОД ВЫДАННЯ ТРЫЦЦАЦЬ ПЯТЫ

ДА ШЧАСЦЯ!

Дарагія сяброўкі, хто з нас не марыць аб шчасці! Аб шчасці думалі ўсе людзі зямной планеты. Толькі не ўсе яго аднолькава ўяўляюць. Для адных шчасце — гэта грошы, улада, магчымасць жыць не працуючы. Такое «шчасце» дадзена толькі багачам. Яно грунтуецца на няшчасці большасці, на эксплуатацыі, гвалце, забойствах.

А мы, савецкія людзі, інакш разумеем шчасце. Для нас яно — рух наперад, да высакародных задач. Для нас шчасце — праца, дружба ў імя агульнага добра.

Дарогу да шчасця яркімі агнямі асвятліў нам нечарговы XXI з'езд Камуністычнай партыі Савецкага Саюза. Дарогу ў камунізм!

Народ назваў XXI з'езд КПСС з'ездам будаўнікоў камунізма. Я ганаруся, бясконца рада таму, што ў ліку дэлегатаў, якія вырашалі грандыёзныя задачы разгорнутага будаўніцтва камунізма, была і я, простая калгасніца, даярка.

Упершыню давалася мне бачыць Маскву, Красную плошчу, Крэмль. Веліч сталіцы захапіла мяне, а з'езд удыхнуў новыя сілы, даў крыплі.

Вялікі Крамлёўскі палац...

Больш тысячы дэлегатаў сабралася з усёй нашай неабсяжнай краіны, каб падвесці вынікі пераможнага шэсця савецкіх людзей, намеціць шлях у будучыню. І хто б ні выступаў на з'ездзе, кожны гаварыў пра тое, як хутчэй забяспечыць савецкіх людзей усімі матэрыяльнымі здабыткамі, зрабіць жыццё працоўных яшчэ больш шчаслівым і багатым. Усё для чалавека, у імя чалавека, усё для яго росту, для яго шчасця.

Вялікімі клопатамі аб шчасці народа прагучэў даклад Мікіты Сяргеевіча Хрушова. На двух пасяджэннях працягвалася даклад, але дэлегаты, госці — усе слухалі яго з неаблабнай увагай. Бурнымі воплескамі сустрэлі прысутныя словы аб тым, што мы ўжо адчыняем дзверы ў камуністычнае грамадства, што камунізм не ёсць нешта аддаленае, а блізкае, наша заўтра.

Дарога да шчасця не бывае лёгкай. Прыдзеца шмат папрацаваць. Але хіба савецкі чалавек баіцца працы! Успомнім, якім цяжкім шляхам ішлі мы ў першыя гады Савецкай улады. Мы былі босыя, раздзетыя, недадавалі, але перад намі стаяла светлая мэ-

та — пабудова першага ў свеце сацыялістычнага грамадства. І вось крок за крокам, год за годам, пяцігодку за пяцігодкай упарта ішлі савецкія людзі, заваёўваючы вышні эканамічнай магутнасці для сваёй Радзімы.

На ўвесь свет прагучэлі словы Мікіты Сяргеевіча Хрушова аб тым, што ў Савецкім Саюзе пабудова сацыялістычнага грамадства завершана поўнасцю і канчаткова. Цяпер мы не тыя, якімі былі раней. Цяпер мы тварцы першай у свеце штучнай планеты! Мы маем багатую тэхніку, сталі магутнай дзяржавай. Па аб'ёму прамысловай вытворчасці мы займаем першае месца ў Еўропе і другое ў свеце.

Я гэтыя лічбы разумею па-свойму. Бяру ў прыклад свой калгас, сваю вёску. Што мы мелі дзесяць—дваццаць год назад! Ой, цяжкімі былі пасляваенныя гады... Але нам, калгаснікам, дапамагла партыя. Гэта яе сын — Кірыла Пракоф'евіч Арлоўскі — стаў за калгасным рулём, умела павёў гаспадарку і дабіўся перамогі.

Нам і ў сне не даводзілася бачыць родную вёску такой квітнеючай. Цяпер да нас прыязджаюць за навукай з Прыбалтыкі, Украіны, Смаленшчыны. Цікавяцца, як лепш весці гаспадарку. Што і казаць, прыемна прымаць такіх гасцей, весці іх па новых вуліцах Мышкавічаў. Абапал вуліцы — прыгожыя дамы з квітнеючымі садамі. У дамах усё па-новаму, па-гарадскому. У цэнтры сядзібы Дом культуры, школа-дзясяцігодка. Жывёлагадоўчы гарадок і тыпавыя свінарнікі зроблены не горш чым на Усесаюзнай сельскагаспадарчай выстаўцы.

Я працую даяркай, у кароўніках у нас — поўная механізацыя. Лёгка цяпер працаваць жывёлаводам.

Багата жывём! Ёсць у нас і свой дом адпачынку. Летась калгас атрымаў 16 мільёнаў рублёў прыбытку.

«Камуністычнае грамадства, — гаварыў у сваім дакладзе таварыш Хрушчоў, — гэта заветная мара людзей працы. Але для таго, каб ажыццявіць гэтую мару, нельга адрывацца ад зямлі, нельга забываць, што галоўнае ў будаўніцтве камунізма — гэта вытворчасць матэрыяльных каштоўнасцей для паляпшэння жыцця людзей».

Кожны з нас, на якім бы ўчастку ні знаходзіўся — у цэху ці ў полі, у лабараторыі ці на жывёлагадоўчай ферме, — павінен аддаваць усе сілы на вырашэнне пастаўленых задач.

— Сёння ў нас рукі прагня да вялікіх спраў, — гавораць нашы калгаснікі.

І не дзіва. Вялікія планы ў нашага «Рассвета» на бліжэйшы час. Ужо сёлета мы дасягнем узроўню 1960 года: на кожныя 100 гектараў угоддзяў атрымаем па 1000 цэнтнераў малака і на 100 гектараў ворыва — па 100 цэнтнераў мяса.

У нас народ і працуе і думае па-новаму. Летась калгаснікі добраахвотна прадалі калгасу сваіх кароў, каб заставалася больш часу для грамадскай работы. Сёлета прыойдзем на гарантаваную грашовую аплата.

Калгасную сямігодку выканаем датэрмінова. Цяпер кожны ў нас змагаецца за тое, каб заваяваць «Рассвету» высокае права называцца калгасам камуністычнай працы.

І мы гэтага даб'ёмся, бо ідзем па дарозе да шчасця.

Надзея БЯЛЯУСКАЯ,
даярка калгаса «Рассвет»
Кіраўскага раёна.

Радасна сустрэлі жывёлаводні калгаса «Рассвет» дэлегата XXI з'езду КПСС — даярку Надзею Янаўлеўну Бяляўскую (справа).

Фота А. Лукашова.

ДЛЯ ВАС, ЖАНЧЫНЫ!

ДВА гады таму назад я прыняў удзел у турыстычным падарожжы вакол Еўропы. Амаль у кожнай краіне, куды прыходзіў цеплаход «Перамога», нас па-сяброўску вітаў просты народ. Людзі з цікаўнасцю разглядалі нашы касцюмы, асабліваю ўвагу звярталі на жанчын. Аказваецца, буржуаз-

гае, каб наша жанчына апраналася яшчэ прыгажэй, каб мела ў сваім быццё ўсё, што палягчае хатнюю працу.

У гэтае «многае» ўваходзяць новыя сотні магазінаў, поўныя ўсялякіх тканін, трыкатажу, бялізны, гатовага адзення, абутку... Сюды ўваходзяць атэлье, майстэрні, камбінаты бытавога абслугоўвання, дзе можна заказаць патрэбную рэч. Сюды ж адносіцца і работа Мінскага Дома мадэлей, канструктары і мадэльеры якога распрацавалі больш 250 мадэлей верхняга і лёгкага жаночага адзення. Швейныя прадпрыемствы Беларусі поўным ходам асвойваюць іх. Сёлета на прылаўкі магазінаў выйдзе больш 2 мільёнаў розных касцюмаў, паліто, сукенак, выкананых па навіейшых фасонах Мінскага Дома мадэлей.

Дружны творчы калектывы Дома мадэлей распрацоўвае не толькі фасоны, але і цэлыя ансамблі зімовых і летніх касцюмаў, у якія ўваходзяць абутак, пальчаткі, сумачкі... Да прыгожай сукенкі з недарагой шарсцяной тканіны можна набыць і выгудныя туфлі і элегантную сумачку. У ансамблі веснавых касцюмаў уваходзяць: дэмісезоннае паліто са спадніцай, блузкай

і сукенкай. Дзяўчаты змогуць набыць прыгожыя і разам з тым скромныя сукенкі з лёгкіх светлых тканін для выпускнога балю, а маладыя — для шлюбу. З'явіцца ў продажы касцюмы для адпачынку, спорту, работы.

З чаго будуць пашыты ўсе гэтыя рэчы?

Прадпрыемствы тэкстыльнай прамысловасці, працуючы над новымі тканінамі, прадугледзелі многае: і якасць, і расфарбоўку, і кошт. Новыя тканіны для верхніх жаночых рэчаў будуць прыгожай выпрацоўкі, недарагія па цане, разнастайных колераў, з перавагай светлых далікатных таноў.

Гродзенскі суконны, Мінскі тонкасуконны, Мінскі камвольны камбінаты забяспечаць матэрыялам не толькі швейныя прадпрыемствы, але і гандлёвую сетку. Калі жанчына сама захоча пашыць сабе касцюм або паліто, яна знойдзе ў продажы трыко «Мінскае» стракататканнае, драп жаночы чысташарсцяны, драп жаночы паўшарсцяны, палітовую тканіну «Вавэрачка», метро, габардзін, бастон, трыко...

Рэспубліка ўзбагацілася прадпрыемствамі штучнага футра. Хутка ўвойдзе ў строй Маладзечанскі

Шмат зроблена і робіцца ў нашай краіне для працоўных, для задавальнення бытавых патрэб насельніцтва. Але, на жаль, яшчэ ёсць і недахопы. Чаму ў пакупнікоў мала радасці, калі яны разглядаюць новую мэблю? Таму што, напрыклад, гэты кухонны буфет дарагі, і якасць яго магла б быць куды лепшай.

ная прэса ўсяляк паклёпнічала на савецкую жанчыну, малявала яе як мужападобную істоту, якая апранаецца без густу ў касцюмы толькі цёмных колераў.

Як жа дзівіліся простыя людзі Францыі, Італіі, Швецыі, бачачы, што вопратка савецкіх жанчын адметна густам, зграбнасцю, прыгожымі танаі.

І сапраўды, нашы жанчыны любяць і ўмеюць апранацца. Толькі не заўсёды яны мелі такую магчымасць. У гады першых пяцігодак або ў ваенныя часы савецкаму народу было «не да моды». А цяпер мы стаім на парозе цудоўнага заўтра. Мы можам і зробім мно-

Гандлёвая сетка сталіцы папоўнілася новымі магазінамі. Мінчане хутка даведаліся пра магазін «Моднага адзення». Там заўсёды можна падбраць па густу сукенку, касцюм, паліто.
На здымку: прадаўшчыца магазіна прапануе пакупнікам дэмісезоннае паліто.

завод штучнага каракулю, а праз год-два — Віцебскі мутонавы завод. Ужо сёлета нашы жанчыны змогуць набыць паўпаліто са штучнага каракулю.

У нас выпускаюцца тканіны і трыкатаж з розных штучных валокнаў. Любяць жанчыны блузкі, бялізну з тонкага капрону і нейлону. Трыкатажныя фабрыкі «КІМ» (Віцебск), «8-га сакавіка» (Гомель), імя Дзяржынскага (Бабруйск) і іншыя выпускаць звыш 8 мільёнаў штук рознага трыкатажу, а панчоў і шкарпэтак — 29 мільёнаў пар. Падабаюцца жанчынам зручныя ў носцы, прыгожыя шарсцяныя жакеты, кофточкі розных фасонаў і расфарбовак. Нашы трыкатажнікі выпускаць іх паўмільёна. З'явіцца ў продажы і розныя шаўковыя трыкатажныя блузкі.

А як практычны летам шкарпэткі з капрону! Вытворчасць іх ужо асвоена — прадаюцца шкарпэткі з гафрыраваным борцікам, з гумавай жылкай. Хутка з'явіцца ў продажы новыя фасоны верхняга трыкатажу з начосам з капронавага ворсу, з пражы фасоннай круткі, з паўшэрсці з капронам або віскозай, з баваўнянай пражы з віскозай. Прадпрыемствы трыкатажнай прамысловасці будуць выпускаць ансамблі: шарсцяныя кофточкі са светарам, камплекты бялізны з разнастайнай расфарбоўкай і аздобай.

У Мінску і Віцебску адкрыты спецыяльныя атэлье ад фабрыкі «КІМ», якія прымаюць індывідуальныя заказы на трыкатажныя шаўковыя і капроныя вырабы. Тут можна заказаць сукенкі, блузкі, бялізну патрэбнага памеру і

трыкатажныя вырабы Віцебскай фабрыкі «КІМ» носіць, бадай што, кожны грамадзянін нашай краіны. Кіраўнікі прадпрыемства адкрылі ў цэнтры Віцебска трыкатажнае атэлье. (Ёсць такое атэлье і ў Мінску.) Тут прымаюцца заказы на пашуюку з віскознага трыкатажу, капронавага палатна, баваўнянага начосу тэнісаў, кашуль, блузак, сукенак, бялізны, дзіцячых касцюмкаў.

На здымку: у прымерачнай Віцебскага атэлье. Закройшчыца Т. І. Бубарнава прымярае капроновую блузку Надзі Цяплухінай — работніцы фабрыкі «Сцяг індустрыялізацыі».

Фота С. Капелькі.

фасону, можна набыць і гатовыя вырабы. Гэта вельмі зручна. Атэлье атрымалі шырокае прызнанне.

Да прыгожага касцюма трэба падабраць і абутак. Абутковыя фабрыкі рэспублікі ўвялі новыя фасоны і мадэлі абутку. Ужо сёлета будзе выпушчана чатыры з паловай мільёны пар туфляў і бацінак, басаножак, мадэльнага абутку на розных абцасах (для вуліцы, на скураной падэшве, з уцеplenай падкладкай, тэкстыльнай і г. д.).

Вялікім попытам карыстаецца ў нас абутак рантавы і допелнаклеявы. Таму абутковыя фабрыкі значна павялічаць яго выпуск. Фабрыка імя Калініна выпускае больш мільёна пар абутку, зробленага беззакіяжным спосабам. Ён лягчэй і мацней звычайнага, больш эластычны і танны.

Новыя фасоны абутку па мадэльных узорах Усесаюзнай Гандлёвай палаты выпускаюць Віцебская, Магілёўская, Лідская абутковыя фабрыкі.

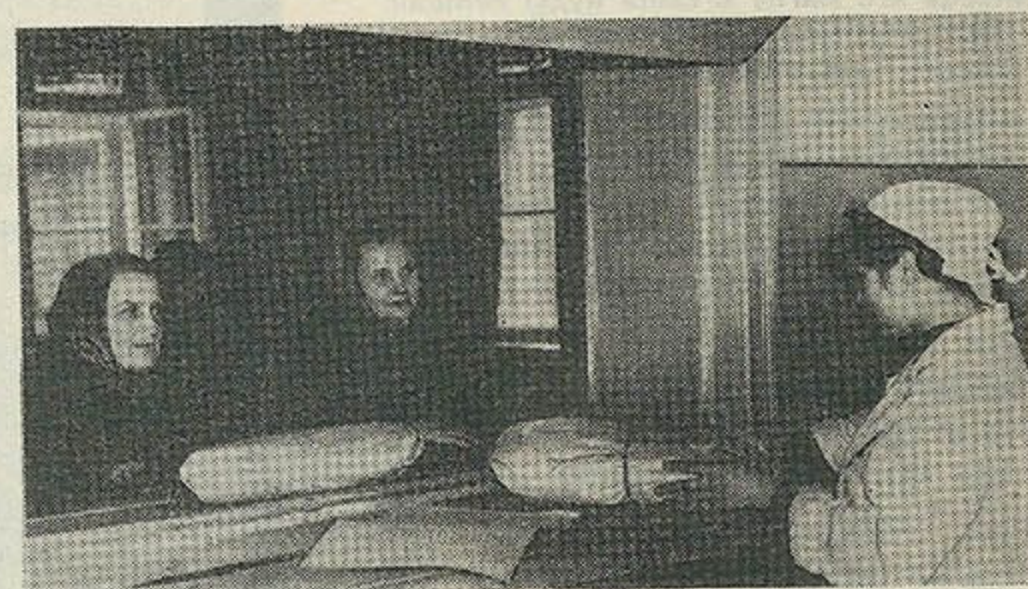
Для вас, жанчыны, прадпрыемствы рэспублікі выпускаць розных рэчаў больш 45 мільёнаў штук! Кожная з вас знойдзе сабе па густу і сукенку, і абутак, і трыкатаж і абавязкова з удзячнасцю ўспомніць з'езд будаўнікоў камунізма, які зацвердзіў грандыёзны план будаўніцтва светлай будучыні. Усё, што зроблена для вас, зроблена па плану новай сямігодкі, якая адкрывае эпоху сонечнага жыцця. Камунізм не ёсць нешта далёкае, а зусім блізкае — наша заўтра. І мы ўжо сёння бачым пачатак гэтага сонечнага жыцця.

І. АСТАФ'ЕЎ,

намеснік начальніка Упраўлення лёгкай прамысловасці Саўнаргаса БССР.

Некалькі год назад часопіс «Работніца і сялянка» выступаў з прапановай арганізаваць пры магазінах, дзе прадаюцца тканіны, куткі «Шыйце самі». Прапанова была падтрыманая. Цяпер амаль у кожным магазіне «Тканіны» працуюць закройшчыцы. Гэта вельмі добра! Толькі ў Цэнтральным універмагу працуюць чатыры закройшчыцы, але задаволеныя усіх не паспяваюць.

Што гаварыць, прыемна жанчынам атрымаць чыстую, добра накрухмаленую і выпрасаваную бялізну. Механічная пральня № 2 у Мінску працуе заўсёды з нагрукі. Жанчыны ахвотна карыстаюцца яе паслугамі. Але шкада, што яна сёння ў апошні час знізілася.

На здымку: выдача чыстай бялізны.

Фота П. Нікіціна.

Н. К. Крупская.

Жонка, друг і саратнік Ільіча

І вось па ўхабістай дарозе на перакладных у далёкі пакутлівы шлях накіроўваецца Надзежда Канстанцінаўна. Усю дарогу яна не выпускае з рук лампу з зялёным абажурам — падарунак Ільічу, правільнай неабходнай рэч, якой ён быў пазбаўлены ў ссыльцы. Клопаты аб чалавеку характэрны для ўсяго жыцця Надзежды Канстанцінаўны. У Шушанскім яна стала жонкай Уладзіміра Ільіча, яго другом, вернай саратніцай у барацьбе.

Успамінаючы пра той час, Надзежда Канстанцінаўна з уласцівай ёй скромнасцю аднойчы сказала: «У ссыльцы я выйшла замуж за Уладзіміра Ільіча. З таго часу мае жыццё ішло следам за яго жыццём, я дапамагала яму ў рабоце, чым і як магла. Расказваць аб гэтым — азначала б расказваць гісторыю жыцця і работы Уладзіміра Ільіча».

Так, Ільіч не быў адзін. Поплеч з ім заўсёды знаходзіўся яго верны друг і саратнік — Надзежда Канстанцінаўна. Яе жыццё ішло не толькі следам за жыццём Ільіча. Яна займала адказныя кіруючыя пасты на партыйнай і савецкай рабоце. Партыя ведае Надзежду Канстанцінаўну як сакратара газеты «Искра», якая выходзіла з 1901 года за граніцай. Яна вядзе канспіратыўную перапіску «Искры», як цэнтра партыі, з радам гарадоў Расіі, з многімі падпольшчыкамі, прыцягваючы іх увагу да задач, выстаўленых Леніным.

У рэвалюцыйныя дні 1905 года Уладзімір Ільіч і Надзежда Канстанцінаўна прыязджаюць у Расію, і яна адразу ж накіроўваецца за Неўскую заставу да рабочых, каб весці сярод іх прапагандысцкую работу. У гэты час яна выконвае абавязкі сакратара ЦК партыі.

Пасля паражэння рэвалюцыі, у канцы 1907 года, жорсткі разгул рэакцыі прымушае Леніна пакінуць радзіму. Партыя ідзе ў глыбокае падполле. Шмат гадоў Надзежда Канстанцінаўна зноў вядзе вялікую перапіску з нелегальнымі партыйнымі і рабочымі арганізацыямі і паасобнымі рэвалюцыянерамі. У самыя цяжкія для партыі часы яна захоўвае бадзёрасць і нястомнасць у рабоце. Яна з'яўляецца адным з арганізатараў жаночага часопіса «Работница» (1914 г.), у першым нумары якога змяшчаецца яе артыкул.

Надзежда Канстанцінаўна заўсёды надавала вялікае значэнне выхаванню жаночых мас, якія з'яўляліся надзейным рэзервам у барацьбе рабочага класа за вызваленне ўсіх працоўных. Яшчэ ў Шушанскім яна напісала выпушчаную пазней за граніцай брашуру «Жанчына работніца».

У 1915 годзе яна прымае ўдзел у міжнароднай жаночай канферэнцыі, адстойваючы там пазіцыю большавікоў у пытанні аб вайне і адносінах да II Інтэрнацыянала.

У дні Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі яна трымае сувязь з кулямётным палком, прымае ўдзел у арганізацыі і ўзбраенні рабочых і ў падрыхтоўцы сандружыніц.

З перамогай Кастрычніка Надзежда Канстанцінаўна займаецца стварэннем культурна-асветных устаноў.

Ленін падкрэслівае, што ў краіне непісьменнай нельга пабудаваць сацыялізм. І з першых крокаў Савецкай улады Надзежда Канстанцінаўна шмат сіл аддае наладжванню работы па ліквідацыі непісьмен-

ДВАЦЦАЦЬ шостага лютага споўнілася 90 год з дня нараджэння Надзежды Канстанцінаўны Крупскай. Вялікае, светлае, цудоўнае жыццё пражыла гэтая выдатная жанчына. Усе свае вялікія веды, сілы і энергію, усё сваё жыццё без астатку аддала яна партыі, людзям, якіх бязмежна любіла.

У канцы мінулага стагоддзя ў прамысловых ускраінах Піцера сярод рабочых вячэрняй нядзельнай школы з'явілася маладзенькая настаўніца Надзежда Канстанцінаўна. Ужо тады была яна палымным прапагандыстам ідэй марксізма. Пра гэты час яна пазней пісала: «Як толькі пачала раскрывацца перада мной роля, якую рабочы павінен адыграць у справе вызвалення ўсіх працоўных, так нястрымна пацягнула мяне ў рабочае асяроддзе, да работы сярод рабочых».

Дружба з Уладзімірам Ільічам Леніным, якая перайшла затым у каханне, на ўсё жыццё злучыла ў моцны саюз гэтых прафесіянальных рэвалюцыянераў. Надзежда Канстанцінаўна заўсёды была разам з вялікім геніем рэвалюцыі.

Жыццё, поўнае нястач і праследаванняў з боку царскай ахранкі, турмаў і ссылак, велізарнай тытанічнай работы, якая мяжуе з подзвігам, пачалося для Надзежды Канстанцінаўны вельмі рана.

У 1896 г. Уладзіміра Ільіча высялаюць у далёкае сібірскае сяло Шушанскае. Каб не разлучацца з ім, Надзежда Канстанцінаўна просіць накіраваць яе замест Уфы адбываць сваю ссылку ў Шушанскае. Паводзінамі маладой рэвалюцыянеркі нямала здзівіліся судовыя ўлады. Яшчэ не было выпадку, каб у іх хто-небудзь прасіўся па сваёй волі ехаць у далёкую, глухую і халодную тайгу.

насці і малапісьменнасці працоўных. Ва ўмовах го-
ладу і разрухі, нягледзячы на сабатаж некаторай
часткі інтэлігенцыі, у краіне ствараюцца школы, кур-
сы, бібліятэкі, клубы, хаты-чытальні.

На будаўніцтва новага жыцця трэба было ўзняць
мільёны працоўных. Але без вялікай растлумачаль-
най работы сярод іх аб гэтым нельга было і думаць.
Па рашэнню VIII з'езду партыі ствараюцца агіт-
брыгады. Н. К. Крупская, не зважаючы на абва-
стрэнне базадавай хваробы, працуе на адным з агіт-
параходаў «Чырвоная зорка», які курсіруе ўверх
і ўніз ад Ніжняга (цяпер горад Горкі). Зараз не-
магчыма дакладна падлічыць, колькі разоў выступіла
тады яна на мітынгх, сходах, нарадах.

Зусім немагчыма ў кароткім артыкуле расказаць
аб жыцці і дзейнасці чалавека такой вялікай душы,
віднага дзеяча Камуністычнай партыі і Савецкай
дзяржавы, як Надзежда Канстанцінаўна Крупская.

Надзежда Канстанцінаўна вельмі ўважліва сачыла
за парасткамі ўсяго новага. У яе кнізе «Жанчына
краіны Саветаў — раўнапраўны грамадзянін» са-
браны артыкулы, напісаныя ёю па жаночаму пы-
танню за 20 год. Чытач добра ўяўляе сабе, як ра-
зам з барацьбой за ўладу і ўмацаванне Саветаў, у су-
вязі з развіццём прамысловасці і калектывізацыі
сельскай гаспадаркі, з агульным ростам культуры
ў краіне ўсё шырэй і шырэй
разгортвалася работа сярод
жанчын усіх нацыянальнас-
цей, расла іх свядомасць
і актыўнасць ва ўсім нашым
шматгранным жыцці.

Надзежда Канстанцінаўна
ўважліва сачыла за ростам
свядомасці працоўных жан-
чын. Выступаючы на розных
нарадах, канферэнцыях, у
друку, яна ўвесь час пад-
крэслівала, што раўнапраўе
жанчыны можа ажыццявіцца
толькі пры ўмове яе ўдзелу ў
грамадскай рабоце, у агуль-
най прадукцыйнай працы
на карысць свайго народа.

Надзежда Канстанцінаўна
ўважліва прыслуховалася
да голасу простых работніц і
сялянак. На адкрыцці сель-
скагаспадарчай выстаўкі ў
Маскве выступала беларус-
кая сялянка Вольга Капацэ-
віч са Слуцчыны. Паслухаў-
шы яе расказ аб новым жыц-
ці ў вёсцы, Надзежда Кан-
станцінаўна павезла яе да
Леніна. Уладзімір Ільіч быў
тады хворы, але, як заўсёды,
глыбока цікавіўся жыццём
народа. Ён падрабязна рас-
пытаў сялянку аб жыцці-
быцці. Бачачы яе саматканнае
адзенне і лапці, ён загадаў апрануць яе, даць ёй
плуг, некалькі пудоў жыта і крыху насеннай каню-
шыны для калектывнай гаспадаркі.

Сувязь з масамі з'яўлялася неад'емнай рысай ха-
рактару Надзежды Канстанцінаўны. Апрача велізар-
най работы ў галіне народнай асветы, напісаных яе
рукою каля 100 работ па самых разнастайных пы-
таннях гісторыі рэвалюцыйнага руху, педагогікі, бу-
даўніцтва сацыялізма, яна заўсёды лічыла абавязко-
вым для сябе выступаць на сходах і мітынгх пра-
цоўных. Усімі сіламі яна садзейнічала росту розуму
і свядомасці савецкага чалавека. Яна знаходзіла час

і для размовы з Вольгай Капацэвіч і для напісання
прадмовы да кніжкі «Пісьмы на волю» нашай беларус-
скай камсамолкі Веры Харунжай, якая тады жыла
і змагалася ў панскай Польшчы.

Вялікай працавітасцю вызначалася ўсё жыццё
Н. К. Крупскай. Яна не спыняла работы нават у часе
хваробы Уладзіміра Ільіча, калі, як яна сама гаво-
рыла, «як па абрыву ходзіш».

Мужна і стойка перанесла яна смерць Леніна.
У газеце «Правда» ад 30 студзеня 1924 года яна вы-
ступіла са зваротам да работніц і сялянскіх з прычыны
смерці Леніна, у якім прасіла не выліваць свайго
смутку па Ільічу ў знешняе шанаванне яго асобы.
«Не наладжвайце яму помнікаў, палацаў яго імя,
пышных урачыстасцей у яго памяць і г. д. Усяму гэ-
таму ён надаваў пры жыцці так мала значэння, так
быў супроць гэтага... Хочаце ўшанаваць імя Уладзі-
міра Ільіча, — наладжвайце яслі, дзіцячыя сады,
дамы, школы, бібліятэкі, амбулаторыі, бальніцы,
дамы для інвалідаў і г. д. І самае галоўнае — да-
вайце ва ўсім праводзіць у жыццё яго заветы».

Не любіла Надзежда Канстанцінаўна і сама пыш-
ных юбілей. Член партыі з 1903 г. Т. Людвінская
ўспамінае, як старыя бальшавікі хацелі адзначыць
65-годдзе Надзежды Канстанцінаўны, а яна не зга-
джалася, нават выехаць хацела ў гэты дзень з Ма-
сквы. Але вось вітаць яе прыйшлі піянеры, камса-

У. І. Ленін і Н. К. Крупская.

мольцы, тт. Крыжаноўскі і Дзімітраў. Тады Надзеж-
да Канстанцінаўна выступіла з прамовай, якую за-
кончыла кранаючым і значымым зваротам да моладзі.
«Ведаю, — гаварыла яна, — нашу моладзь, ведаю
нашу дзетвару, ведаю піянераў; змена расце, змена
давадзе справу да канца». Так, змена закончыць
справу камуністычнага будаўніцтва, якой Надзежда
Канстанцінаўна аддала сваё слаўнае жыццё — жыццё
барацьбіта, палымянага трыбуна і прапагандыста
ідэй марксізма-ленінізма. Памяць аб нястомным ба-
рацьбіту за справу камунізма захавецца ў вяках.

Аляксандра УС

ЗАЙЗДРОСНЫ ЛЁС

ГОРАД яшчэ ахувала туманная заслона зімовай раніцы, калі Сцепаніда Вавілаўна вышла з дому. Учора ўвечары яна загадала зрабіць у начную змену запас навоў і перавесці круцільныя верацёны на прыгатаванне ўтку. І цяпер хацелася хутчэй даведацца, ці выканана распараджэнне, бо ад яго залежала рытмічная работа цэха.

Макараву — дачку рабочага Копыскага завода кафельных плітак — ведаюць тут многія. У 1930 годзе, восемнаццацігадовай дзяўчынай, прышла яна вучыцца ў Віцебскі швейны тэхнікум і з таго часу ўсё сваё жыццё звязала з гэтым горадам.

З тэхнікума яе накіравалі на фабрыку «КІМ» — адно з буйнейшых прадпрыемстваў лёгкай прамысловасці. Энергічная, рашучая і настойлівая, яна праз два гады становіцца начальнікам змены панчошнага цэха, дзе працуе да 500 чалавек.

У 1937 годзе Макараву прымаюць у партыю і неўзабаве выбіраюць сакратаром камсамольскага камітэта фабрыкі. Потым вайна, эвакуацыя.

1948 год. Макарава — сакратар партарганізацыі. Разам са сваімі былымі сяброўкамі па рабоце — Раманоўскай, Святагоравай, Зіпельт і іншымі, якія таксама вярнуліся з эвакуацыі, яна, закасаўшы рукавы, удзельнічае ў аднаўленні фабрыкі.

Прадпрыемства хутка набірае сілу, нарошчвае прамысловую магутнасць. Макараву пераводзяць на работу ў гарком партыі, а потым выбіраюць старшынёй выканкома Савета дэпутатаў працоўных Кастрычніцкага раёна горада. Аднак Сцепаніда Вавілаўна па-ранейшаму рвецца на вытворчасць, дзе ўсё так блізка і знаёма. І калі ў 1955 годзе ёй прапануюць пасаду дырэктара шоўкаткацкай фабрыкі, якая будзе ў Віцебску, Макарава з радасцю прымае назначэнне.

Нялёгка было асвойвацца на новым месцы. У 1956 годзе, калі фабрыка яшчэ была ў стадыі будаўніцтва, ёй ужо давялі праграму, разлічаную на поўную праектную магутнасць. Не хапала абсталявання, кваліфікаваных кадраў. І толькі дзякуючы цвёрдасці ха-

Сцепаніда Вавілаўна Макарава.

рактару і настойлівасці Сцепанідзе Вавілаўне ўдалося пераадолець, здавалася б, неймаверныя цяжкасці.

Цяпер засталіся ззаду і клапатлівыя паездкі ў Мінск, і бяссонныя ночы. Шоўкаткацкая фабрыка — адно з буйнейшых прадпрыемстваў Віцебска — не толькі моцна стала на ногі, але і трымае першынства ў рэспубліканскім спаборніцтве. Праграму 1958 года калектыў фабрыкі завяршыў 16 снежня і выпусціў на паўтара мільёна рублёў звышпланавай прадукцыі. Адкрыццё XXI з'езду КПСС фабрыка сустрэла датэрміновым выкананнем студзеньскага задання.

Аднак уперадзе яшчэ непачаты край работы: устаноўка новых 500 ткацкіх станкоў, павелічэнне выпуску тканіны ў 3 разы. Вось чаму і сёння Макарава паднялася раней часу. Яна не заходзіць у свой кабінет, бо ведае, што адтуль не хутка выбарашся. Распрануўшыся ў агульным гардеробе, яна спяшае ў цэхі, ідзе ад машыны да машыны, ад станка да станка, гутарыць з рабочымі, выслухоўвае іх скаргі, высвятляе, ці ўсё ў парадку, ці спраўна абсталяванне, ці хапае пражы, ці забяспечаны ткачыя ўткі.

Вось яна спынілася каля тка-

чыхі Петуховай, у якой быў сумны, хваравіты выгляд.

— Што з табой, Каця?

З размовы высветлілася, што ў Кацярыны не склалася сямейнае жыццё. Ледзь паспела выйсці замуж, як муж пачаў здэквацца з яе, біць, а калі зацяжарыла — не захацеў жыць разам. Ад гора і сораму перад сяброўкамі Каця вырашыла кінуць фабрыку і ўжо напісала заяву.

Сцепаніда Вавілаўна не адзін год ведала Петухову і блізка прыняла яе гора да сэрца. Папрасіла зайсці пасля змены і доўга гутарыла з маладою ткачыхай. Потым параіла старшыні фабкома Веры Райцавай:

— Трэба дапамагчы Каці. Няхай з'ездзіць у дом адпачынку, апамятаецца. А вернецца — таксама не пакрыўдзім.

Праз некалькі дзён Петухова ўжо адпачывала, а да мужа ўжылі меры грамадскага ўздзеяння.

Чулыя і ўважлівыя адносіны да людзей — характэрная рыса Сцепаніды Вавілаўны.

— Мы яшчэ мала працуем з людзьмі, мала аб іх клапацімся, — зазначае яна. — Ёсць у нас майстар Васіль Каралёў. Сапраўдны майстар сваёй справы. Добра ведае тэхніку, усё гарыць у яго пад рукамі. Але за тэхнікай не бачыць людзей. Яму вырабі пабольш метраў, ды дай план, а што творыцца ў чалавека на душы — гэта яго не цікавіць.

І Сцепаніда Вавілаўна вучыць майстроў, начальнікаў участкаў і змен цяроўна выхоўваць людзей, быць патрабавальным і разам з тым чулым адміністратарам. Яна не пашкадуе ні сіл, ні часу, каб дапамагчы чалавеку выправіцца. Але калі замест выпраўлення ён паўтарае памылкі, не хоча лічыцца з думкай калектыву, з інтарэсамі вытворчасці, дырэктар праяўляе цвёрдасць характару.

Памочнік майстра Калатоўкін гаворыць:

— Многім мужчынам трэба павучыцца ў нашай Сцепаніды Вавілаўны, як кіраваць прадпрыемствам.

Працоўныя Віцебска выбралі Сцепаніду Вавілаўну Макараву дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР.

М. ЯСТРАБАУ

ЛЯ СІНЯГА МОРА

Аляксандр МІРОНАЎ

ЛЕТАМ тут асабліва прыгожа: у бясхмарным небе ззяе сляпуча-яркае сонца, гарачымі праменьнямі залівае сакавітую зеляніну ўзгоркаў і ласкавы блакіт мора ля іх падножжа. Глядзіш на ўсё гэтае хараство, і здаецца, быццам не ў калгасе імя Тэльмана знаходзішся ты, не ў некалькіх дзесятках кіламетраў ад Мінска, а далёка-далёка на поўдні, на беразе цудоўнага Чорнага мора...

Але — так толькі здаецца. Глянеш вакол і бачыш — наша зямля, беларуская, нашы родныя людзі і жывуць, і працуюць, і будуць новае жыццё на берагах маладога Мінскага мора.

Два гады назад яго яшчэ не было. Там, дзе цяпер марское дно, распасціраліся калгасныя лугі, з якіх тэльманаўцы збіралі столькі сена, што яго на цэлы год з лішкам хапала для ўсяго пагалоўя арцельнай жывёлы. Багацце заліўных лугоў і абумовіла асноўны вытворчы профіль калгаса. Мяса і малако здаўна былі галоўным відам яго прадукцыі. А на ворных землях нядрэнна радзіў лён.

Так і жылі: лён, малако, мяса. Можна і працягвалі б так жыць, усё больш увагі надаючы лёну, які цалкам сябе апраўдаў. У 1957 годзе за рэкордныя ўраджаі лёну калгас імя Тэльмана на Усесаюзнай сельскагаспадарчай выстаўцы быў узнагароджаны дыпломам другой ступені, атрымаў у прэмію грузавы і легкавы аўтама-

Птушніца Ніна Іванаўна Садоўская.

білі. Нядрэнных поспехаў дабіліся і калгасныя жывёлаводы. Што яшчэ трэба? Працуй у тым жа напрамку, дабывайся новых поспехаў...

Аднак акалічнасці склаліся інакш: і калгасныя землі, і заліўныя лугі назаўсёды скрыліся пад водамі штучнага Мінскага мора. Вось калі давялося задумацца. Што ж рабіць? Як далей жыць? Няўжо мяняць самую сутнасць вытворчасці, а калі мяняць, то ў якім напрамку?

Ермалай Паўлавіч Марголін — старшыня арцелі — паспеў ужо моцна ўжыцца ў калгасную сям'ю. Усё, што дорага кожнаму тэльманаўцу, не менш каштоўна і для старшыні. Энергічны чалавек, які ўмее зазірнуць у будучыню і ўбачыць у ёй самае важнае, ён вырашыў, што мяняць профіль калгаса няма ніякага сэнсу, тым больш, што і карыснай ворнай зямлі ў арцелі не так ужо многа: усяго каля чатырохсот гектараў. «На збожжавых культурах тут не разгонішся, — разважаў ён. — Сеялі лён — і будзем сеяць: ён сябе апраўдаў. А скрытыя морам сенажаці заменім вырошчваннем кармавых культур. Будзе ў нас і лён, і малако, і мяса».

І тут жа прышла яшчэ адна думка: а ці нельга выкарыстаць мора, атрымаць прыбытак і ад яго?

Многіх гасцей прымаў у сябе калгас: навуковых работнікаў з Мінска і з Масквы. Думалі, прыкідвалі, прапаноўвалі, то адно, то другое, і ўрэшце сумесна вырашылі, што калгасу будзе карысна разводзіць вадаплаўную птушку. Займаюцца ж гэтым калгасы, асабліва ў Стаўрапальскім краі, на Доне, на Кубані. Маюць велізарныя прыбыткі ад птушкагадоўлі. Чаму ж не паспрабаваць і нам?

Так ранняй вясной 1957 года на берагах Мінскага мора з'явіліся ніколі не бачаныя тут павольныя і важныя качкі пекінскай пароды. Белыя, як снег, буйныя, незвычайна пышныя ў сваіх густых пер'евых футрах, яны даволі прыхільна сустрэлі новыя абставіны. Вады — колькі хочаш, а што яшчэ трэба?

Але хутка аказалася, што адной вады для іх мала. Успамінаючы той трывожны для калгаса час, пажылая птушніца Ніна Іванаўна Садоўская расказвае:

— Колькі гора паспыталі мы, колькі слёз пралілі, — словамі не перадаць. Глядзіш, качка як качка: ходзіць, пакраквае, есць — лепш не трэба, траўку пашчывае. І раптам кракне так жаласна, распусціць крылле і — кулік на бок, падрыгае лапкамі: усё, мёртва. Чаму? Што

Птушніца Алена Барысаўна Гапон збірае качыныя яйкі для адпраўкі на інкубатар.

за напасць? І пясцілі яе, і даглядалі не горш дзіцяці. Нішто не дапамагала. Не паверыце, іншы раз раніцай прыдзе на птушнік, а там трупы качыныя, куды ні зірні.

— Мы ўжо хацелі зусім адмовіцца ад гэтай справы, — дадае яе сяброўка птушніца Алена Барысаўна Гапон. — Прасілі старшыню: перавядзіце на якую хочаце работу, а з гэтай звольце. Няма сіл глядзець, як яныдохнуць.

Зусім, здавалася, здаровыя і вясёлыя «пекінкі» гінулі адна за другой. За першы год калгас страціў без малога чацвёртую частку птушынага пагалоўя. Не дзіва, што рукі апускаліся не толькі ў птушніц. Сам Ермалай Паўлавіч, калгасны аграном Дзмітрый Барысавіч Лагафет, заатэхнік Лідзія Іванаўна Васіленка пачыналі задумвацца: ды ці можна разводзіць пекінскіх качак у нашых, беларускіх, умовах, ці не згубны для іх наш клімат?

Асабліва непакоілася Лідзія Іванаўна, якая проста з інстытуткай парты прыбыла ў калгас імя Тэльмана. І раптам — такая напасць! Хоць ты кідай усё ды ўцякай, куды вочы глядзяць. Як заатэхнік, яна адчувала сваю адказнасць за пагібель качак. Але як будзеш адказваць, калі ў Гродзенскім сельскагаспадарчым інстытуце далі ёй самыя агульныя, вельмі павярхоўныя веды па птушкагадоўлі, калі нічога канкрэтнага не гаварылася аб хваробах і прычынах пагібелі вадаплаўнай птушкі? Заставалася адно: прасіць дапамогі ў вучоных.

Старшыня калгаса звярнуўся зноў і да мінчан, і да масквічоў. У калгасе зноў пабывалі многія спецыялісты, і кожны раіў нешта іншае ад свайго папярэдніка. А качкі, як на злосць, працягвалідохнуць.

Ніна Іванаўна Садоўская нямала пражыла на свеце, бачыла на сваім вяку і добрае, і дрэннае. Як у добрай гаспадыні, была ў яе і ёсць цяпер свая жыўнасць: і карова, і куры, і качкі. Яна дзівілася: чаму ж свае качкі жывуць, што называецца працвітаюць, а калгасныядохнуць?

І простая, але з багатым жыццёвым вопытам калгасніца дадумалася да прычыны.

— Няправільна кормім мы іх, — падзялілася яна сваімі думкамі з маладым заатэхнікам. — Качка — яна сапраўды не можа жыць без вады. У вадзе і рыбка розная, і чарвякі, і апалонікі. Жабу зловіць — таксама праглыне. Сваіх хатніх качак мы хлебам падкормліваем, а качкі з птушкафермы толькі зерне ды молатую кукурузу бачаць. Пучыць іх ад такой яды, вось ідохнуць. А ў рачульцы, што сеткаю пад вальер абгароджана, ніводнай казюркі не засталася, даўно іх павыклёўвалі. Хоць што ні рабі, а без прыкорму з падзяжом не пакончыць.

Без прыкорму... Лідзія Іванаўна задумалася: правільна гаворыць Садоўская. Трэба даваць прыкорм. А які?

Заатэхнік калгаса Лідзія Іванаўна Васіленка (злева) гутарыць з калгасніцай Мар'яй Антонаўнай Гарадзецкай, якая нядаўна прыйшла працаваць на птушкаферму.

Фота П. Нікіціна.

Пайшлі пошукі, доследы. Пачалі збіраць і прымешваць да корму дробна пасечаную свежую крапіву — падзеж паменшыўся, але не спыніўся. Тады сталі малоць на муку сушаныя хвойныя іголки і таксама дамешваць да качыных страў — справа пайшла яшчэ лепш. А калі здагадаліся дадаць мясакасянай, касцянай і рыбнай мукі, качкі не толькі перасталідохнуць, але на дзіва хутка пайшлі ў рост, прыбаўлялі вагу.

І перамога прыйшла. Ды такая, што калгаснікі толькі ахнулі: «пекінкі» аказаліся для арцелі літаральна залатым россыпам. На што 1957 год быў цяжкі ў гадоўлі качак, але яны і тады цалкам апраўдалі затраты. А наступны год прынёс нечуваны поспех. Качкі пекінскай пароды растуць вельмі хутка. Трэба ўсяго толькі два месяцы для таго, каб з маленькага жоўтага камячка — выведзенага ў інкубатары — вырасла паўнаважкая птушка, гатовая для забой. З ранняй вясны да позняй восені калгас можа адну за другой вырошчваць партыі гэтай каштоўнай птушкі. І што асабліва важна — «пекінкам» не патрэбны ні спецыяльныя памяшканні, ні вельмі складаны догляд. Даволі простага павеці, пад якой яны могуць схавцца ад моцнага ветру ці ліўню, і ўсё ў парадку. Толькі для матачнага пагалоўя прыйшлося пабудаваць два ацепленыя баракі, дзе качкі праводзяць самыя марозныя зімовыя дні. А ў спакойныя, не вельмі марозныя дні, калі рэчка яшчэ не замерзла, яны і адсюль выбіраюцца на волю.

У 1958 годзе калгас імя Тэльмана таксама быў удзельнікам Усесаюзнай сельскагаспадарчай выстаўкі. Але прышоў ён сюды не з лёнам, як за год да таго, а са сваімі пекінскімі качкамі. Аказалася, што тэльманаўцы не проста асвоілі працэс гадоўлі качак, а ў гэтай новай галіне вытворчасці па ўсіх паказчыках занялі першае месца ў Саветскім Саюзе. 106,7 цэнтнера першагатунковага качынага мяса з кожных ста гектараў ворнай зямлі — вынік, з якім прышоў калгас на Усесаюзную выстаўку!

Гэты поспех быў ацэнены і ўзнагароджаны на заслугах. Старшыня калгаса атрымаў вялікі залаты медаль выстаўкома, аграном Лагафет і заатэхнік Васіленка — малыя залатыя медалі. Шэсць калгасных птушніц, у тым ліку Ніна Іванаўна Садоўская і Алена Барысаўна Гапон, — вялікія сярэбраныя медалі і па швейнай машыне ў прэмію!

Немалых поспехаў дабіліся тэльманаўцы і па іншых галінах калгаснай вытворчасці. Збожжавых культур сабралі па 11 цэнтнераў з гектара замест планавых 10, ільнясемя і ільновалакна — па 9 цэнтнераў, або на 4 цэнтнеры больш, чым самі разлічвалі. Малака атрымалі па 3531 літру ад кожнай фуражнай каровы (на 231 літр больш узятых абавязацельстваў).

Але галоўны поспех прышоў усё ж на долю пекінскіх качак. Да чаго ж зручная і выгадная птушка! Гадаваць яе аказалася выгадней, чым займацца свінагадоўляй. За адзін толькі мінулы год «пекінкі» прынеслі арцелі чатырыста тысяч рублёў прыбытку!

Калгас імя Тэльмана, як і кожны калгас нашай краіны, мае свае бліжэйшыя і далейшыя планы. У плане на новую сямігодку, складзеным з улікам важнейшай задачы, пастаўленай XXI з'ездам Камуністычнай партыі перад усім калгасным сялянствам, — у бліжэйшыя гады стварыць багацце сельскагаспадарчых прадуктаў, абагнаўшы ў гэтым напрамку Злучаныя Штаты Амерыкі, пекінскія качкі займаюць у тэльманаўцаў адно з важнейшых месцаў. Ужо сёлета яны ўдвая супроць мінулага года павялічаць пагалоўе птушынага статку і дадуць не 106,7 цэнтнера мяса з кожных ста гектараў ворнай зямлі, а роўна 200 цэнтнераў.

Яшчэ большыя поспехі чакаюць калгас у далейшым, калі ён збудзе ўласны забойны цэх. Тады можна будзе здаваць качак не «жывой вагой», разам з каштоўным пером і пухам, а чыстым мясам і прытым — непасрэдна ў мінскія магазіны, мінуючы звязваючыя, нарыхтоўчыя інстанцыі. Калі ўлічыць, што за кілаграм качынага пуху, па сучасных цэнах, калгас будзе атрымліваць па 60 руб., а за перо па 40 руб., то стане зразумела, наколькі адразу ж узрасце калгасны прыбытак. Апрача забойнага цэха, калгас намеріў пабудаваць свой інкубатар, каб адмовіцца ад паслуг інкубатора ў Мінску, сваю халадзільную камеру. І ўсё гэта — справы, якія тэльманаўцы ажыццявляць у гады сваёй вытворчай сямігодкі.

...Першага лютага, калі мы былі ў калгасе, птушніца Ніна Садоўская дастала з гнёздаў чатыры качыныя яйкі.

— Вось і наш год пачаўся, — усміхнулася яна. — Год працы і новых перамог.

НА вокладцы гэтага нумара часопіса вы бачыце фатаграфію Яўгеніі Дзмітраўны Жукоўскай — майстра друкарскага цэха поліграфічнага камбіната імя Якуба Коласа. У яе адкрытым і мілым твары столькі ўнутранай цеплыні, сумленнасці, прастаты. Яўгенія Дзмітраўна (або проста Жэня, як яе тут называюць) у апошні час — самы папулярны чалавек на камбінаце. Яна вылучана кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета Беларускай ССР. Таварышы па рабоце моцна паціскаюць яе руку, віншуюць з вялікай радасцю. Яўгеніі Дзмітраўне цяжка змераць глыбіню гэтай радасці, бо прышла яна нечакана, нягадана.

На перадвыбарчы сход Жэня ішла з лёгкай душой: жартавала, смяялася. А са сходу вышла ашаламленая. Трэба ж было так здарыцца, каб з паўтаратысячнага калектыву камбіната было названа імяна яе імя. І адкуль узяліся для яе такія цеплыя, шчырыя словы, што і працуе яна не шкадуючы сіл, што і грамадскі работнік з яе добры, што як жонка і маці яна прыкладная.

Як бы ўзрадаваліся, калі б дажылі, яе бацька і маці. Але іх даўно няма. І вось ужо не радасцю, а смуткам поўняцца Жэніны вочы, калі яна ўспамінае жахі і горыч даўно перажытага.

...Чатырнаццаты год ішоў Жэні, калі пачалася Вялікая Айчынная вайна. У школе і дома не раз з нянавісцю гаварылі пра фашыстаў. Але хіба магла яна думаць, што зверствы гітлераўцаў так блізка закрунуць яе сям'ю? Быў у Жэні старэйшы брат, Змітрок. Ціхі вясковы хлопец, ён у першыя ж дні фашысцкай няволі падоўгу не прыходзіў дадому, часам крадком з'яўляўся толькі ўночы і хутка знікаў разам з многімі аднавяскоўцамі. Жэня бачыла, як не спала ночамі маці, як чакала яго тыднямі, месяцамі. І раптам па вёсцы разнеслася чутка: Міцю і яго партызанскіх таварышаў фашысты злавілі і пасадзілі ў Смалевіцкую турму.

Праз некалькі дзён да бацькоў Жэні з'явіўся паліцай і сказаў ім, каб ішлі па Змітрака ў Смалевічы. Праз хвіліну бацькі сабраліся і, не чуючы пад сабою ног, не пайшлі, а пабеглі ў Смалевічы. Але што гэта? Яшчэ здалёк яны ўбачылі, як фашысты зганяюць на плошчу народ, а ў цэнтры плошчы стаяць шыбеніцы. Матчына сэрца пачула нядобрае. Нема закрычала яна, калі сярод вязняў, якіх вялі на шыбеніцу, убачыла роднага сына.

Мінула семнаццаць год, а яшчэ і цяпер чуе Жэня жахлівы крык маці: «Сыночак мой, Міценька, родны, за што яны цябе, вылюдкі?»

Адзінаццаць чалавек амаль два тыдні віселі ў Смалевічах на шыбеніцах, і фашысты не дазволілі іх здымаць: няхай вісяць на застрашэнне народа. Была сярод павешаных маладая жанчына — медсястра партызанскага атрада. Перад тым, як павесіць маці, гітлераўцы на вачах у яе расстралялі яе дваіх маленькіх дзяцей.

Фашысты хацелі запалохаць народ, а дабіліся адваротнага. У рады народных месціцаў падаліся многія аднавяскоўцы. Пайшла ў партызаны і чатырнаццацігадовая Жэня, каб адпомсціць за роднага брата, за зганьбаваную зямлю.

К канцу вайны Жэня засталася круглай сіратой: не вытрымалі гора бацька з маці.

8 Савецкая ўлада тысячам сірот замяніла бацькоў. Адразу пасля вызвалення Мінска Жэня паступіла ў

СУМЛЕННАЯ, ПРОСТАЯ

рамеснае вучылішча поліграфістаў. І тут для яе пачалося новае жыццё — нялёгкае, нават цяжкае, але многаабяцуючае. Жэня з прагнасцю накінулася на падручнікі (да вайны толькі пяць класаў скончыла), настойліва авалодвала кваліфікацыяй, якую моцна палюбіла.

«Калі мы чытаем цікавую кнігу, — не раз думала Жэня, — мы з удзячнасцю гаворым пра аўтара, які яе напісаў. Разам з пісьменнікам сочым за лёсам яго герояў, хвалюемся за іх, спрачаемся з імі. А хіба ўспамінаем мы людзей, якія працавалі над кнігай? Хіба дзякуем тым, хто яе набіраў, друкаваў, пераплятаў, хто фактычна данёс да нас слова пісьменніка? А гэта ж такая патрэбная і пачэсная справа».

Адной з такіх і стала Жэня. Дзесяць год назад яна скончыла рамеснае вучылішча і пачала працаваць у друкарні імя Сталіна, спачатку памочнікам друкара, потым друкаром. Жэня не толькі добра спраўлялася са сваёй работай, але і была актыўнай камсамолкай, добрым грамадскім работнікам. Шмат год яе выбіралі старшынёй цэхавага камітэта, членам фабкома.

Яшчэ ў рамесным вучылішчы прышло вялікае каханне. І яе прафесія стала сямейнай. Абодва друкары, абодва поліграфісты. А калі новаму поліграфічнаму камбінату спатрэбіліся кадры, Яўгенія Дзмітраўна пайшла сюды разам з мужам. І зноў прафесія сямейная: абодва сталі майстрамі.

З вялікім замілаваннем і гонарам расказвае Яўгенія Дзмітраўна аб рабоце камбіната. І гэта пачуццё мне так зразумела. У трыццатыя гады я таксама працавала ў самай вялікай Мінскай друкарні. У той час усе прадпрыемства размяшчалася на першым паверсе Дома профсаюзаў. Была ў нас страшэнная цесната, усюды стаяў пыл. Памятаю, як атрымалі мы першае ўрадавае заданне: выпусціць да пачатку навучальнага года падручнікі. У суткі выпускалі па некалькі тысяч стандартных падручнікаў. Людзі працавалі дзень і ноч, без выхадных, без адпачынку. Усе праходы, усе куточки былі завалены кнігамі. Ці маглі мы тады нават марыць аб такім прасторным, залітым сонцам будынку, які займае цяпер камбінат, аб такіх складаных айчынных машынах, якія ў сто разоў палегчаюць працу рабочага?

Мінскі поліграфічны камбінат імя Якуба Коласа па праву называюць фабрыкай кнігі. Яго прадукцыйнасць — сто тысяч кніг у суткі. Нас ніякімі лічбамі не здзівіш, але варта ўдумацца ў гэтую лічбу. Сто тысяч кніг кожныя суткі выпускае адзін камбінат! Вось дзе сведчанне нашага духоўнага багацця!

Вернемся, аднак, да Яўгеніі Дзмітраўны. У той незабыўны вечар, калі прышла яна дамоў пасля перадвыбарчага сходу, доўга не маглі заснуць ні яна, ні муж, ні нават шасцігадовая дачушка Галачка.

— Мама, а хто такія дэпутаты? Гэта добрыя людзі?

— Мама, а ты не будзеш строгая? — дапытвалася Галя.

— Спі, дачушка, спі. Заўтра ў дзіцячы садзік спознішся, — угаворвала мама неўгамаваную Галачку. — Спі, дзяўчынка, спі. Дэпутаты — справядлівыя людзі. Усімі сіламі яны стараюцца, каб спакойным быў твой сон, каб радасным было тваё дзяцінства. Тваё і ўсіх дзяцей нашай вялікай Радзімы.

М. УЛАДЗІМІРАВА

МОЙ НУМАР БЫЎ 24148

Ёсць падзеі, якіх ні час, ні самі мы не здольны выкрасліць з памяці. Яны як бы выпалены раскаленым жалезам у нашым жыцці...

Такой вось распаленай мясцінай у маім асабістым жыцці быў «нумар 24 148»...

У мяне, як і ў мільёнаў савецкіх юнакоў і дзяўчат, фашысты адабралі самае дарагое — юнацтва. У 1941 годзе я толькі скончыла школу ФЗН пры швейнай фабрыцы імя Валадарскага ў Магілёве. Здала апошнія экзамены. Толькі атрымала пашпарт. І раптам на горад паляцелі бомбы...

Нас было ўсяго некалькі савецкіх чалавек, калі гітлераўцы знайшлі нас у жыццё і пад ружжом адвялі ў лагер за калючы дрот... А потым нас загналі ў таварныя вагоны з саломай на падлозе, як жывёлу, везлі галодных да Польшчы... А там зноў перасадка — у другія вагоны, ужо з вядром вады і трыма-чатырма буханкамі хлеба на 45—50 чалавек.

З гэтых вагонаў мы вышлі ўжо нявольнікамі лагера «Фюрстэнберг ін Макленбург».

Але тут у мяне здарылася бяда: сяброўка мая, з якой мы сышліся ў дарозе, захварэла на тыф. Я павінна была заставацца ў Германіі, але з дапамогай перакладчыцы, якая замяніла мой нумар, трапіла ў Нарвегію. Нас было куплена 250 чалавек для работы на рыбнай фабрыцы ў г. Буда і на востраве Гамерфест. Прапрацавала я тут 4 месяцы. Адночы, калі на фабрыцы не было рыбы, нацыст-нарвег спытаў, хто пойдзе фарбаваць вентылятар на даху ўпакоўнага цэха. Я сказала, што пайду. Са мной пайшла яшчэ адна дзяўчына. Нам далі чырвоную фарбу, мы ўзялі два вялікія квадратныя аркушы белай паперы. Калі закончылі фарбаваць вентылятар, я намалявала зорку на ўвесь аркуш, а на другім серп і молат і пакінула на даху. Нацыст пайшоў паглядзець, як мы пафарбавалі вентылятар, і знайшоў там гэтыя аркушы. Ён адразу ж аднёс іх у гестапа. Мы, вядома, усе вельмі перажывалі, бо ў сваім пакоі я намалявала вельмі прыгожую зорку і напісала: «Няхай жыве міжнародны дзень 1 Мая». Калі тыя аркушы нацыст аднёс у гестапа, я схавала сваю зорку, што намалявала, у барак.

І вось прыехалі гестапаўцы, усім нам казалі стаяць моўчкі і ні з месца. Пачалі вобыск спачатку нашага пакоя. Мы стаялі ні жывыя, ні мёртвыя. Пераварнулі ўсе матрацы, усе рэчы, а скрынку, дзе знаходзілася зорка, не кранулі. Мяне забралі ў гестапа. Потым накіравалі на тры месяцы ў папраўча-працоўны лагер у г. Трондхейм. Тут мне давялося прасядзець у турме ўсяго некалькі дзён. І зноў у дарогу. Параход — і горад Осло.

Ослаўская турма запомнілася мне на ўсё жыццё сваімі галоднымі падукамі. Яны адсюль з піскам кідаліся то на мяне, то адзін на аднаго. На шчасце, нядоўга тут давялося сядзець. З турмы мяне перавезлі ў лагер Грынэ, блізка Осло, дзе я пачала вывучаць нарвежскую мову, каб хоць крыху разумець самае неабходнае. У гэтым лагеры былі пераважна нарвежскія жанчыны і дзяўчаты. Сядзела там адна украінка, я і яшчэ адна руская эмігрантка (да яе мы адносіліся недаверліва).

Але рэжым у Грынэ быў не такі жорсткі, як у жаночым канцэнтрацыйным лагеры Равенсбрук, куды нас потым перавялі. З Осло нас прывезлі ў Гамбург. Тут, у турме, мы пакармілі вошай.

Змясцілі нас у адну цесную камеру, дзе даводзілася спаць, седзячы на саломе. Адсюль прывезлі нас у лагер смерці Равенсбрук. Як толькі мы вышлі з машын, нас здзівіла, што тут усе жанчыны стрыжаныя, у паласатых сукенках, з нумарам на грудзях. Над нумарам — чырвоны, а ў каго зялёны, жоўты, чорны трохвугольнік. На нагах драўляны абутак. Мы не паспелі разгледзець лагер, бо нас павезлі ў лазню. Там нас агледзелі і паздымалі, у каго былі, пярсцёнкі, гадзіннікі, медальёны. Выдалі паласатыя лагерныя сукенкі, нумары і вінкелі, драўляны абутак. Мой нумар быў 24 148 і вінкель з літарай «Р», што абазначала «Руская». Лагерныя паліцэйскія адвялі нас у каранцінны блок-барак. Некалькі разоў у дзень выла сірэна. А 4 гадзіне ночы абвешчаўся пад'ём, праз паўгадзіны трэба было пастроіцца для апель-лагернай праверкі. Стаім гадзін да васьмі раніцы, потым лічаць нас. А тым, хто працуе, трэба строіцца яшчэ па рабочых калонах. Месяц мы былі ў каранцінным бараку. Потым нашых нарвежскіх сяброў змясцілі ў барак да нарвегаў, а мяне і Зосю-украінку — у барак да рускіх. Але нарвежскія таварышы нас не забывалі. І гэта дапамагло многім з нас выцярпець лагерныя пакуты тых жудасных часоў.

Адночы я прыходжу з работы ў свой 30 блок, і мая сяброўка гаворыць, што мяне пераводзяць у 32 барак, дзе знаходзяцца смертнікі. Там блокавай аказалася немка. Яна ў мяне спытала, колькі мне год. Я ёй сказала: 18. Яна толькі прабурчэла: «Кляйце русішэ бандыт...».

Адночы лагер абляцела вестка, што да нас прывезлі Розу Тэльман. Яе спачатку змясцілі ў 32 блок да нашых ваеннапалонных, але там да яе аднесліся з вялікай пашанай, што кіраўніцтва лагера не спадабалася. Тады яе перавялі ў наш блок. Я спала на нарах 3 паверха, блакавая на другім, а Роза Тэльман унізе. Я была з ёй вельмі кароткі час, але яна мне запомнілася сваёй мужнасцю і высакародствам. Яна сардэчна адносілася да ўсіх, хто падзяляў яе лёс. Неўзабаве мяне перавялі ў барак смертнікаў. Але лагернае кіраўніцтва вырашыла аддзяліць усіх тых, хто працаваў. І нас пасялілі ў іншыя баракі.

У апошнія дні вайны вялася ўзмоцненая агітацыя супроць рускіх. Усім нацыянальнасцям прапанавалі ісці з лагера. Вядома, людзі строіліся, і аўсеркі вялі лагернікаў. Крэматорыі працавалі круглыя суткі. Дыхаць не было чым. Увесь лагер быў напоўнены смуродам ад чалавечых цел, якія гарэлі ў печах...

29 красавіка 1945 года нас вызваліў Другі Беларускі фронт...

Цяпер я живу мірным і спакойным жыццём, радуся на сваю цудоўную дачушку, выхаванку школы-інтэрната. Усё мінулае — толькі вельмі абрывістыя ўспаміны аб жахах, якія, здаецца, чалавек не можа вынесці і ў сне... Перанеслі іх вельмі нямногія... Мільёны ж чалавечых жыццяў задыхнуліся ў крэматорыях і засценках фашысцкіх канцлагераў... Няхай будучыя тройчы праклятыя рукі, што іх будавалі. Няхай тройчы будзе пракляты той, хто іх прыдумаў!

Рэкі людской крыві і людскіх слёз нясе вайна. Праклён вайне павінен паўтарыць увесь свет — у імя міру на зямлі, у імя той вялікай радасці і шчасця, што нясе нам мірнае працоўнае жыццё.

Людміла Васыкоўская з нарвежцамі Мар'яй і Рэйнгольдам Эстрэм у Маскве ў дні сустрэчы вэтэранаў вайны.

Л. В. ВАСЬКОЎСКАЯ

ДАЧКА РАСІІ*

... Гісторыя па таму часу даволі звычайная: «незаконная», або «пабочная», дачка вяльможы, а на самай справе «паўпаненка, паўслужанка» ў панскіх пакоях...

У панскіх пакоях, дзе «што ні дзень, то пір гарой, саноўныя госці з Пецярбурга гулялі ў карты, выязджалі з псамі на паляванне, забаўляліся дзявочымі карагодамі».

І тут жа на стайні — бізуны і енкі прыгонных, знявага з дзявочай красы і маладосці. І тут жа, адразу за панскім дваром, як струны на целе зямлі, — сатлелыя, шэрыя сялянскія халупы, раздзетыя і галодныя дзеці, жабрацтва і слёзы людскія ракой...

Такім быў уступ да жыцця выдатнай рускай рэвалюцыянеркі Елізаветы Дзмітрыевай — жанчыны, якая была блізім другам Карла Маркса, якая, па ўспамінах удзельніка, узначальвала «атрад ваяўнічых жанчын са стрэльбай за плячыма» на барыкадах Парыжскай Камуны.

Імя Елізаветы Дзмітрыевай увайшло ў слаўны летапіс аб парыжскіх камунарах. Яна была сярод тых, хто першым узняў сцяг пралетарскай рэвалюцыі і, беззапаветна абараняючы яго, пакінуў на ім кроплі сваёй гарчай крыві.

Яшчэ ў ранняй маладосці, узрушаная малюнкамі прыгоннай Расіі, Ліза пачала шукаць праўду, шукала тую навуку, якая дапамагла б жыць простаю людю. Яна чытала шмат твораў вялікіх летуценнікаў-утопістаў Тамазо Кампанеллы, Шарля Фур'е, Роберта Оуэна, Томаса Мора. Але адказ на хваляючае пытанне знайшла толькі ў працах Маркса і Энгельса. На яе долю выпала вялікае шча-

сце: ёй давялося не толькі ўбачыцца з імі, але і стаць іх блізім сябрам. Гэта пра Елізавету Дзмітрыеву пісаў Карл Маркс, што яна «аказала вялікія паслугі партыі» — Інтэрнацыяналу.

Вобраз рэвалюцыянеркі Елізаветы Лукінічы Дзмітрыевай-Таманоўскай праўдзіва апісаў у сваёй кнізе «Дачка Расіі» П. Чараднічэнка. Кніга хваляе чытача вялікай праўдай дакументаў, шчырасцю мастацкага апавядання, сцісласцю, абумоўленай глыбокім веданнем матэрыялу.

Свае першыя рэвалюцыйныя крокі Елізавета Дзмітрыева зрабіла ў Расіі. Гэта былі яшчэ вельмі няўпэўненыя крокі, але іх ужо заўважылі царскія шпікі. Елізавета Дзмітрыева вымушана была скрыцца ад праследванняў за граніцу.

У Жэневе група рускіх рэвалюцыянераў-эмігрантаў выдавала тады часопіс «Народная справа», які быў цэнтрам палітычнай і арганізацыйнай дзейнасці рускіх сацыялістаў-народнікаў, прыхільнікаў Маркса.

У аповесці ёсць дасканалая па сваёй непасрэднасці сцэна выступлення маладой Лізы Дзмітрыевай супроць мацёрага ворага марксізма — правадыра анархістаў Бакуніна. Калі Бакунін сваёй дэмагогіяй захапіў, загіпнатызаваў залу, Ліза не разгубілася. Каб адцягнуць увагу публікі, яна, выбегшы на эстраду, пусцілася ў заліхвацкі рускі танец: «Вы гаворыце пра свабоду асобы, дзеянняў, дык вось, — я хачу танцаваць!» А затым палымна, пераканаўчымі фактамі і няўмольнай сілай логікі пачала зрываць фальшывую маску велічы з «рускага бога зруйнавання», як у той час праціўнікі марксізма называлі Бакуніна.

І так заўсёды — з сапраўдным ру-

скім размахам, талентам і кемлівасцю, з усім запалам сваёй гарчай натуры, захапляючы і цягнучы за сабой людзей, змагалася за вялікую народную справу Елізаветы Дзмітрыева.

З асаблівай цікавасцю і хваляваннем чытаюцца раздзелы аповесці аб жыцці Маркса і Энгельса. Гэта вельмі яркія старонкі кнігі. І самае ўдалае тут — дыялагі Маркса і Энгельса, насцананыя шчырай дасціпнасцю, вясёлым жартам і разам з тым вялікім роздумам і жалезнай логікай. А як схопіў аўтар бязмежны аптымізм гэтых геніяльных людзей! Іменна такімі вялікімі жыццялюбцамі, якія нават у цяжкую хвіліну бачаць вясёлае і смешнае, і ўяўляюцца нам Маркс і Энгельс.

У гэтых раздзелах набывае сваё далейшае развіццё і вобраз Елізаветы Дзмітрыевай, якая праходзіць вялікую школу рэвалюцыйнай барацьбы. Маркс асабіста кіруе Дзмітрыевай, дае ёй адказы на даручэнні. Ён вучыць змагацца за свабоду працоўных супроць эксплуатацый, і яна змагаецца, не шкадуючы ні сіл, ні самога жыцця.

«Вы ведаеце, колькі гора і нягод перанёс Маркс у барацьбе з ворагамі? Не паспеўшы аправіцца ад аднаго ўдару, ён зноў уступаў у барацьбу. Я часта цікавілася, чаму б яму не адпачыць крыху, не пажыць хоць бы год спакойна і шчасліва. Маркс заўсёды ўхіляўся ад адказу. І толькі старэйшая дачка Жэні аднойчы растлумачыла мне: «У Маўра такое ўжо сэрца, яно не любіць спакою». Пазней я даведалася, што ў сямейным коле Маркса аднойчы склалі анкету і прапанавалі кожнаму запойніць яе. У анкетце было і такое пытанне: «Ваша ўяўленне аб шчасці». «Шчасце — гэта барацьба», — адказаў Маркс».

Апошнія старонкі аповесці прысвечаны мужнай барацьбе Дзмітрыевай на барыкадах Парыжскай Камуны. Аб подзвігу Дзмітрыевай яшчэ і цяпер памятаюць французы. «Руская рэвалюцыянерка Елізавета Дзмітрыева адыгрывала важную палітычную ролю і ўзначаліла жаночы батальён, які змагаўся супроць версальцаў, калі яны ўвайшлі ў Парыж», — гэтыя словы належаць Жаку Дзюкло — сакратару Цэнтральнага Камітэта Французскай камуністычнай партыі.

Елізавета Дзмітрыева гарача верыла ў справу, за якую змагалася. І таму так верыў ёй, верыў у перамогу яе рускіх сяброў, у перамогу Расіі Карл Маркс. Вось што пісаў ён:

«Калі парыжскае паўстанне будзе падаўлена ваўкамі, свіннямі і подлымі псамі старога свету, то гэта яшчэ не значыць, што настане ноч. Сцяг Камуны будзе падхоплены. Лава на гэты раз пацячэ з усходу на захад, а не наадварот. Такія адважныя людзі, як наш сябра Эліза, і тысячы іншых ніколі не прымірацца з рабствам. Барацьба можа быць вельмі працяглай, але рана ці позна яна прывядзе да стварэння Расійскай Камуны. Я веру ў Расію».

Георгі СІНЯКОВІЧ

Жанчыны абараняюць барыкаду на плошчы Бланш.

Маладая гадамі, ды сталая справамі

... Яна зусім яшчэ маладая, гэтая цёмнавалася і быстравокая дзяўчына, што сядзіць за сталом прэзідыума і прыкметна хвалюецца. Мусіць, яшчэ толькі-толькі пераступіла той рубаж у сваім жыцці, за якім пачынаецца сапраўдная сталасць і пасля якога чалавек пачынае адчуваць сябе гаспадаром свайго лёсу, упэўнена робіць першыя свядомыя крокі па выбраным шляху.

А можа так толькі здаецца? Не. Любе Патрубейка споўнілася нядаўна дваццаць адзін год і таму, відаць, так радасна яе хваляванне, таму і запунсаваў, бы макаў цвет, дзявочы твар, што яе ўпершыню на такім вялікім сходзе некалькі разоў з павагай назвалі Любоў Іосіфаўна. А тут яшчэ калгасны парторг — Міхаіл Іванавіч Бакунец — гаворыць такія словы, што сумеўся б нават звякнуць да пахвалы чалавек.

— Таварышы, — гучыць яго голас, — я прапаную вылучыць кандыдатам у дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР па Давыд-Гарадоцкай выбарчай акрузе нашу лепшую звеннявую-кукурузаводку камсамолку Любоў Іосіфаўну Патрубейка.

Велізарная, паўнюткая людзей зала выбухае воплескамі, а ў Любы гатовы пырснуць слёзы.

Выступаюць адзін за адным хлебаробы і горача падтрымліваюць прапанову Міхаіла Іванавіча.

Урэшце, выйшлі на трыбуну просяць Любу.

— Дарагія таварышы! Дазвольце ад усяго сэрца, — пачынае Люба прамову, — падзякаваць вам за тое вялікае давер'е, якое вы мне аказалі. З усёй настойлівасцю буду імкнуцца апраўдаць яго, не пашкадую сваіх сіл...

Крыху сабраўшыся з думкамі, яна працягвае:

— А цяпер раскажу аб сабе... Нарадзілася я тут, у вёсцы Туры, дзе і цяпер усе мы жывём, у 1937 годзе. Бацькі мае — простыя сяляне, пры Савецкай уладзе сталі калгаснікамі. З васьмі год я пайшла ў школу. А як скончыла яе, засталася ў родным калгасе. Працавала, як і ўсе, і ў полі, і на таку, і на сядзібе — усюды, куды мяне пасылалі. Старалася як магла. А цяпер вырошчваю кукурузу. Дзяўчына таропка падышла да

Л. І. Патрубейка.

свайго месца і, здаецца, не бачыла, як у зале дружна ўзняліся рукі.

... Капрызуля-вясна, нібы наўмысна, правярала цяжкіх дзяўчын. Любы і ўсяго звяна. Мала таго, што спазнілася, дык яшчэ прынесла гэтулькі бяды. Па календарнаму часу трэба было ўжо і пасеяць кукурузу, але ж уначы пашчыпваў мароз, а ўдзень даймала непагадзь — халодны пранізлівы вецер шпурляў у твар снег з дажджом. На палетак, дзе трэба сеяць кукурузу, не прабрэсся, бо ён аказаўся за вадю. Дзяўчатам жа абавязкова трэба папасці на поле, каб у першыя ж цёплыя дні пасеяць. Надвор'е вясновае хутка можа змяніцца к лепшаму. Каб жа паспець зрабіць усё ў тэрмін.

— Хадзем, дзяўчаты, на поле кампасты рабіць, — вырашае Люба. — Не дабарэмся нацянькі, у абход пойдзем.

Пайшлі дзяўчаты летняй дарогай — не вытрымаў лёд, папразваліся па пояс у халодную брудную вадзі. Пайшлі ў абход, цераз Хорск і Давыд-Гарадок. Ішлі восем кіламетраў, а па дарозе — яры, дзе таксама не раз «купаліся», але ж не адступілі ад задуманага.

Неўзабаве пасадзілі кукурузу. Зрабілі ўсё як належыць. А калі яна ўзышла, трэба было прарываць ды палоць, прышло яшчэ адно, бадай, самае цяжкае выпрабаванне. Надзя Стэльмах і Галя Па-

трубейка ў самы гарачы час пакінулі звяно. Хадзілі да дзяўчат цэлай дэлегацыяй. Гаварылі з імі, што так непрыстойна рабіць камсамолкам, і пра тое, што абавязальства высокія ўзялі (вырасціць па 1200 цэнтнераў зялёнай масы з гектара)...

А Надзя і Галя цвярдзілі:

— Як лён вырошчвалі, дык і абавязальстваў ніякіх не баяліся. А цяпер пойдзем на ферму працаваць. Там зарабіць можна, а тут што?

Люба сама яшчэ не раз «шчыра» гаварыла з дзяўчатамі і ўрэшце давала ім, што і за кукурузу яны атрымаюць не менш. Дзяўчаты вярнуліся ў звяно. І тады Люба дала сабе такі зарок: рыхтуючыся да любой работы, трэба людзей не толькі ўгаворваць ды справе навучаць, а і тлумачыць, што кожны за гэта атрымае.

Скончылі дзяўчаты работу, падлічылі і самі не паверылі: па 1503 цэнтнеры зялёнай масы вырасла на кожным гектары! А яшчэ ж звяно сеяла лён. Хапіла і з ім турбот, але і там выдатная перамога — 11,3 цэнтнера ільновалакна даў кожны гектар. Звяно Любы і бульбу саджала і таксама сабрала добры ўраджай — па 130 цэнтнераў з гектара. Брэсцкі абком партыі і аблвыканком прысвоілі Любе званне майстра высокіх ураджаяў кукурузы...

Скончыўся сход. Да Любы падышлі дзяўчаты з яе звяна.

— От, бачыце, як працу ў нас паважаюць, — гаварыў калгасны парторг, падыходзячы да дзяўчат. — Дарма, што Любе ўсяго дваццаць адзін год, а справамі сваімі яна заваявала ўсеагульную павагу... Як у нас кажуць: маладая гадамі, ды сталая справамі.

Падыходзілі да Любы знаёмыя і блізкія, камсамольцы і пажылыя людзі, віншавалі, зычылі шчасця. І лёгка было ў яе на душы. І ад таго, што жыве яна ў такіх шчаслівых час, і ад таго, што людзі, сярод якіх гадалася і поруч з якімі лёгка крочыць у жыцці, усе такія харошыя. І верылася ёй, што якой бы часам цяжкай і цяжкіх ні была дарога да шчасця, яна пройдзе яе.

А. ХАРЛАМАЎ,
М. МАРУШКЕВІЧ.

Давыд-Гарадоцкі раён,
калгас «17 верасня».

Эдуард КАРПАЧОУ

Апавяданне

Мал. Ю. Пучынскага

НАПЭУНА, па ўсім Палессі выпалі ў той год глыбокія і чыстыя снягі. Яны былі шчытныя, доўга не таялі і нават у пачатку красавіка захоўвалі сваю зімовую свежасць. І ляжалі, відаць, усюды: калматымі шапкамі на сухіх стагах — гэтых рэштках пахучага, гарачага, каларовага лета; белымі, адпрашанымі ветрам пакрываламі на палявых прасторах; сіняватымі сумётамі ў лясах, вакол задуманых сосен.

Зіна Іванцова, хоць любіла і снягі, і зіму, не магла дачакацца вясны. Шчыра кажучы, цёплых дзён з нецярплівасцю чакалі ўсе работнікі канторы гідраметслужбы. І не дзіва. Іх жа няспынна пытаюць па тэлефоне то з калгасаў, то з аэрадрома, калі ж, урэшце, настане пацяпленне, а на ўсе званкі адзін тужлівы адказ: «Хутка. Днямі»... І ходзяць супрацоўнікі заклапочаныя, сярдзітыя, нібы на самай справе ад іх залежыць наблізіць вясну, а яны не хочуць... Зіна таксама заклапочана і нават крыху стомлена чаканнем.

Вось і сёння раніцай яна адразу падбегла да акна. Снег па-ранейшаму ляжаў

роўна, толькі, здаецца, крыху патанеў і пашарэў. Гэта ўзрадавала. Зіна, напываючы, пацягнулася рукой да календара, адарвала лісцік і прачытала:

— Трэцяга красавіка, чацвер. Даўгата дня — трынаццаць гадзін трынаццаць хвілін.

«Трэцяга красавіка... Гэта ж мой дзень нараджэння. Сёння мне восемнаццаць год!» Ёй нават захацелася паскакаць на адной назе, як у дзяцінстве, але яна строга загадала сабе: «Зінка, не сваволь! Нам з табой ужо восемнаццаць год. Паўналецце. Сталасць. І потым, потым ты, Зінка, работнік метэаслужбы. Ты прадказваеш людзям надвор'е»...

Хацелася забыць пра заляжалы красавіцкі снег. Зіна, напываючы, надзела шаўковую, выхадную сукенку, што нядаўна сама змайстравала за сэканомленых грошай. Зрабіла няхуткі, быццам у вальсе, паварот — і сукенка, шастаючы, крыху прыўзнялася, распушылася.

У дзверы пастукалі. У пакойчык увайшла гаспадыня дома — Палікарпаўна.

— Табе пісьмо і тэлеграма, Зінаіда, — сказала яна, кладучы іх на стол. — Не інакш, блізка вяселле...

— Тэлеграма? — здзівілася Зіна, беручы ў руку хрусткі шэранькі бланк. — Ад каго ж?

Яна ніколі ў жыцці не атрымлівала тэлеграм. Перад яе вачыма скакалі няроўна склееныя літаркі: «Віншую днём нараджэння жадаю ўсяго светлага В тчк П тчк». Яна некалькі раз перачытвала словы «В тчк П тчк»... Урэшце раззлавалася, паклала тэлеграму ўбок і акуратна, па самаму краю, разрэзала нажніцамі канверт. Пісьмо было з дзіцячага дома, у якім яшчэ паўгода назад жыла і вучылася Зіна. Пісалі сяброўкі і выхавальнікі. Яны весела і доўга расказвалі пра свае справы, пыталися, як у яе работа, як жыццё. Віншуючы з днём нараджэння, жадалі правесці яго як найцікавей.

Зіна ўсміхнулася: значыць, памятаюць дзетдомаўцы пра яе, і пра яе дзень нараджэння не забылі...

Глянула на тэлеграфны бланк — і нахмурылася. Толькі цяпер яна зразумела, што «В тчк П тчк» — ініцыялы. Гэта напэна Валерка Пашнін — яе асабісты вораг, які, калі яна пакідала дзетдом, з сумным выглядам сцвярджаў, што абавязкова прышле ёй зное пісьмо...

«Зное пісьмо... — усміхнулася Зіна. — Эх ты, «В тчк П тчк». Назат імя сваё поўнасцю не асмеліўся паставіць»... — і ёй зрабілася весела.

Збіраючыся на работу, яна захапіла з сабой і тэлеграму.

У кантору з'явілася ўзбуджаная і вясёлая... Васюкова, старшая лабарантка, усміхнулася ёй. Вара — памочніца Зіны — здзіўлена перасмыкнула плячыма, нібы папраўляючы жакет. А бухгалтар Захар Пятровіч прыдзірліва глянуў на Зіну і, звонка прыстукнуўшы костачкамі лічыльнікаў, нібы незнарок, кінуў:

— І снягі яшчэ не сышлі, і пацяплення няма, дык чаго радавацца?

Зіна зірнула на сумачку, у якой ляжаў шэранькі бланк, лёгка ўздыхнула і ўзялася за работу, нічога не адказаўшы Захару Пятровічу. Між справай яна пачала прыпамінаць, як у першы ж дзень бухгалтар сустрэў яе каварным пытаннем:

— Надвор'е любіце?

Зіна тады разгубілася і толькі спытала:

— Якое?

— Усякае надвор'е трэба любіць, — павучальна заўважыў Захар Пятровіч.

Пазней яна зразумела, што «любіць надвор'е» — гэта вобразны выраз Захара Пятровіча. На самай справе гэта азначала любіць работу метэаролага. Спачатку ёй ва ўсім дапамагала Васюкова. Потым Зіна навучылася абыходзіцца з сінаптычнымі прыладамі і ўжо без страху выбягала да метэаралагічнага гарадка, што быў метраў за сто ад канторы. Выбягала і ў снег, і ў дождж, і ў холад... Была ў гэтым нават доля романтикі: апырэдзіць ход часу і паведаміць людзей аб надвор'і ў бліжэйшыя дні.

Але не заўсёды справа ішла гладка. Вось і надоечы ў Зіны здарылася вялікая памылка. Па яе віне перадалі ў мясцовую газету, што чакаюцца невялікія замарозкі — градусы на два. А на самай справе мороз быў добры — дзесяціградусны. У той дзень, едучы ў аўтобусе, Зіна чула, як адзін з пасажыраў, паціраючы вушы, скардзіўся: «Ну і маняць нашы прадказвальнікі! Пісалі, што будзе два градусы, а тут вушы можна адморозіць».

Зіна пачырванела і на бліжэйшым прыпынку выскочыла з аўтобуса. Уцячы ад выпадковага сустрачнага ўдалося, ды толькі не ад Захара Пятровіча. Паглядаючы ў кут, з цяжкім уздыхам ён тады прабурчэў:

— Эх, вы — гора-факіры, а не метэаролагі...

І хоць Зіна пераконвала, што гэта была маленькая памылка, бухгалтар больш з ёю не загаварваў...

Вось і цяпер ён сядзіць з абыякавым выглядам, прыстуквае на лічыльніках і, вядома, не цікавіцца тым, чым заняты гора-факіры... Зіна ўздыхае і пераводзіць погляд на Васюкову. Тая, як звычайна, сядзіць пахмурная, але добрая, — Зіна адчувае гэта. Ды як можна весяліцца Васюкавай, калі ў яе дзяцей куча, а нядаўна памёр муж. Ну, а Вара таксама занята нечым сваім. Гляне на голую сцяну, уздыхне. Зіна ведае крыху яе біяграфію. Было ў яе няўдалае каханне, а цяпер у яе — безліч «франтоў», як гаворыць сама, ды ўсе не падыходзяць. Зіна нічым не можа ёй паспачуваць, бо, паводле слоў Вара, яна яшчэ дзяўчынка і нічога не разумее...

Зіна бярэ паліто і выходзіць. Захар Пятровіч праводзіць яе ўважлівым поглядам, як бы баючыся, каб зноў не адбылася памылка.

Зіна падымаецца па лесвіцы да будкі. Ніякіх істотных змен прылады не паказваюць. Значыць, зноў прыдзецца адказаць па тэлефоне: «Хутка. Днямі». І што яна так позніцца, гэтая вясна? Людзі чакаюць, чакаюць...

— Пацяпленне не прадбачыцца, — гаворыць Зіна, зноў прысіджваючыся за свой столік.

Захар Пятровіч крактануў і гучней звычайнага шчоўкнуў костачкамі лічыльнікаў. А Вара ўздыхнула. Зіна не магла доўга журыцца. Яна прайшла па снезе, і марозлівы ветрык нібы панёс з сабою яе маленькую крыўду. На душы стала лёгка. Зіна зірнула на сумачку і раптам усміхнулася: там — тэлеграма...

Васюкова перахапіла ўсмешку і, калі Зіна глянула на яе сваімі светлымі вачыма, заўважыла:

— Ну, Зіначка, не іначай закахаліся вы...

Зіна паківала галавой, засмяялася і ледзь не разліла на сшытак фіялетавае чарніла.

Тады Вара, чамусьці сумна глядзячы на Зіну, адказала за яе:

— Яна яшчэ маленькая...

Зіне здаўся крыўдным такі тон. Яна раптам дастала з сумачкі тэлеграму і разгладзіла яе перад Варай:

— Вось... А ты гаворыш — маленькая...

Вара хутка прабегла вачыма тэкст і спытала:

— А ён сімпатычны?

Зіна ўявіла хлапцоўскі чубок Валеркі Пашніна, яго вочы, вушы — усяго цалкам — і, наперакор сабе, адказала:

— Не...

— Ну дык чаго ж ты? — здзівілася Вара. — А пра дзень нараджэння сказала б учора — я падарунак купіла б...

Гледзячы на прыгожы, але абіякавы твар Вары, Зіна не паверыла яе словам. Вярнулася да століка, прыціхшая і сумная. Такімі ж сумнымі здаліся ёй і Захар Пятровіч і Вара... «Кожны заняты сваім, — падумала Зіна. — Каму якая справа, што ў мяне дзень нараджэння»...

Потым ужо без усякай ахвоты выбягала да метэабудкі і добрасумленна заносіла даныя ў сшытак. Расхацелася ёй не толькі спяваць, але і пісаць адказы на пісьмо і тэлеграму...

Раптам Вара, адклаўшы ўбок свае запісы, спакойна сказала:

— Таварышы, у Зіны сёння дзень нараджэння. Восемнаццаць год...

Зіна ўпусціла ручку ад нечаканасці, пачырванела і з дакорам зірнула на Вару. Яна ўжо была гатова сказаць: «Ну, навошта?..», але не паспела: шумна адсунуўшы крэслы, падыходзілі да яе і Васюкова, і Захар Пятровіч, і Вара...

— Віншую, Зіначка, віншую! — абняла яе і сардэчна пацалавала Васюкова. — І будзь заўсёды шчаслівая!

Зіна так расхвалявалася, што бачыла ўсіх праз туманную, зыбку пеляну. І калі Захар Пятровіч, зняўшы акуляры, таксама цёпла павіншаваў:

— Са святам, Зінаіда Мікалаеўна! — яна і зусім разгубілася, адчуваючы сэрца сваё дзесьці высока, каля шыі.

Зіна збянтэжана ўсміхнулася Захару

Пятровічу, які ўпершыню назваў яе па імені і па бацьку.

— Трэба адзначыць... — пачула яна паўшэптам сказаныя Васюковай словы і ўбачыла, як тая паклікала Захара Пятровіча да другога стала.

Зіна ўставілася позіркам у сшытак і збіўчыла думала: «Вось вы якія! А мне здавалася, што ў кожнага з вас — толькі свае справы». І ранішня радасць зноў агарнула яе... Яна чыркала нешта ў сшытку, як раптам лісты зашаласцелі, адчуўшы прыемны подых ветру. Гэта вецер адчыніў фортку, і цяпер усе разам глядзелі на яе. Па небе хутка імчаліся воблакі, а ў разрывах віднелася блакітнае, зусім вясенняе неба!

Зіна не сцяпела і выбегла зноў на метэапляцоўку, каб даведацца, што паказваюць прылады... А калі праз хвіліну зноў стаяла ў пакоі, цяжка і радасна дыхаючы, усе нецярпліва да яе павярнуліся.

— Таварышы! — сказала Зіна ўрачыста. — Заўтра чакаецца пацяпленне. Адзін градус цяпла...

— Я гэта сам адчуваў. Нага ныла...

Захар Пятровіч лічыў сваю правую нагу лепшым барометрам: у ёй яшчэ з вайны заселі асколкі снарада.

Усе падыходзілі да акна і глядзелі то на неба, то на ззяючы пад сонцам снягі.

— У Зіні ж сёння дзень нараджэння, — напаміла Вара.

— Так-так, дзень нараджэння! — радасна адгукнулася Васюкова. — Дык ты, Зіначка, запрашаеш нас на імяніны?

Зіна разгубілася: яна жыла ў невялічкім пакойчыку, дзе мог змясціцца толькі ложка, этажэра з кнігамі ды старое венскае крэсла...

Іван КАЛЕСНІК

На в акзале

Меўся выпадак гэткі:
Мусіў я заглянуць
У бюро, дзе даведкі
Пасажырам даюць.

Мне сказала дзяўчына,
Што цягнік на пуці.
Я стаю — немагчыма
Ад акна адыйсці.

Прыгажуня такая —
Хоць карціну пішы.
Ад пагляду ўскіпае
Хваляванне ў душы.

Хоць і трэба спяшацца,
Б'е вакзальны званок, —

Не магу ж адарвацца,
Адступіць ні на крок.

Паравоз развітаўся,
Недзе ў далечы знік.
Ну, а я!..
Я застаўся
На пазнейшы цягнік.

Зноў прыліп да акенца,
Не даведак пытаў,
А ў дзявочае сэрца
Колькі раз заглядаў.

Яна ж кінула жартам:
— Пасажыр дарагі,
Мо' спазняцца не варта
Вам на поезд другі!..

Ці матчына гэтая любоў?

Паважаныя таварышы!

Мне вельмі не хацелася расказаць пра непрыемнасці свайго жыцця. Мог бы схавацца і ціхутка будаваць яго, тым больш, што я нічым не звязаны. Але тут справа ідзе не аб маім лёсе, а аб лёсе дзяцей — будучых членаў савецкага грамадства. Трэба рашуча, любым з лепшых шляхоў, умяшайца ў іх лёс. Магчыма, родная маці пачуе і зразумее Ваш голас, чытачы часопіса «Работніца і сялянка».

ЖЫЦЦЁ маё складалася так, што чацвёрты дзесятак гадоў сустрэў я ў адзіноцтве.

Аднойчы знаёмая ўгаварыла мяне звярнуць увагу на адну жанчыну з трыма дзецьмі. Муж у яе, моў, быў вельмі дрэнны чалавек: кінуў сям'ю і пайшоў да другой. Не ведаючы той жанчыны, я пранікся жаласцю да яе дзяцей, бо сам выпрабаваў сіроцкае жыццё, і чужое гора вельмі кранала мяне.

Больш месяца я абдумваў становішча. Урэшце, сышоўся з гэтай жанчынай. Дзеці адразу ж пачалі называць мяне татам. Гэта мне спадабалася, але... як потым стала прыкра, калі я даведаўся, што маці так ім загадала. Я разумеў, што сляпая пакора без разумнага тлумачэння можа балюча адбіцца на жыцці чалавека.

Ненармальнай з'явай здалася мне і тое, што дзеці пакінуты без нагляду. Гуляюць на вуліцы да поўначы. Рэжыму або распарадку абсалютна ніякага. Паняцце снеданне, абед, вячэра зусім незнаёма дзецям. У любы час дня і ночы яны ідуць на кухню, шукаюць яду і ядуць абавязкова так, каб не засталася нічога салодкага. Сёння адварочваюцца ад чорнага хлеба, ядуць боршч з белым, а заўтра п'юць чай з чорным.

Мае заўвагі выклікалі вялікае здзіўленне. Спачатку я стрымліваўся, баючыся, што мяне няправільна зразумеюць. Ведаю, што адразу не перавыхаваш дзіця, калі яно дзесяць год жыло не па-людску. Але далей нельга было пасіўнічаць.

Калі пачаўся навучальны год, я вырашыў заняцца дзецьмі. Выдаўся рэдкі вечар, калі ўся сям'я перад вячэрай была ў зборы. Як і трэба было чакаць, малодшыя зараз жа ўзяліся за цукар. Слова гонару, цукру мне ніколі не шкада. Для таго яго і купілі, каб есці. Але ва ўсім ёсць нейкая мяжа. У гэтую хвіліну я думаў не пра цукар, а пра здароўе дзяцей. Пры маці я пачаў тлумачыць дзецям, што кавалачкам цукру перад вячэрай можна сапсаваць апетыт, што лепш крыху пачакаць. Далей працягваць тлумачэнне я не паспеў, бо жонка абліла мяне халодным, «працверажаючым» душам:

— Рана ты пачынаеш марыць дзяцей голадам! Калі яны хочуць, няхай ядуць. Заўваж, яны на цябе глядзяць, як на звер!

— Маня, зразумей, нельга ж так задавальняць свае жаданні. Ніколі дзеці не сядзелі разам за сталом. Перад вячэрай перакусяць — вячэраць не хочуць, а праз гадзіну ўстаюць з пасцелі і зноў шукаюць салодзенькага. Трэба есці ўсяго пакрысе. Больш карысці для іх.

— Яны выраслі ў мяне і без рэжыму. Тут табе не дзетдом, і я не дазволю марыць дзяцей голадам!

— Маня, што ты гаворыш такое? Я хачу, каб яны жылі нармальным чалавечым жыццём, каб добра і своєчасова паелі, каб клаліся спаць у пару...

— Калі б яны былі твае, то ты не гаварыў бы так: нельга есці, нельга гуляць. Раніцай спаць не даеш!

— Лепш было б гаварыць пра гэта без дзяцей...

— Ты ўжо і гаварыць з імі не хочаш!

— Ды не з імі, а з табой на гэтую тэму ў іх прысутнасці.

Бачачы, што насоўваецца навалыніца, я вышаў. Мяне мучыла пачуццё прыкрасці. Дзецям маці сказала: ён ваш

бацька. І пры іх жа: «калі б яны былі твае». Хіба так павінны маці любіць, так шкадаваць сваіх дзяцей? Гэта ж поўнае калецтва ўражлівай дзіцячай душы.

Седзячы на лавачцы ў садку, я стараўся разабрацца ў хаосе думак гэтых траіх дзяцей і прышоў да вываду, што пераканаць жонку мне не ўдасца, а згадзіцца на «пасадку» толькі мужа я не магу. Хіба можна яшчэ глыбей штурхаць чалавека ў вір, калі ён тоне? Хіба можна падкідаць дровы ў палаючы дом?

Я не мог далей заставацца абыякавым да лёсу дзяцей, якія завуць мяне бацькам, і вырашыў дзейнічаць, бо маўчаць — значыць ухваляць.

Супакоіўшыся, я ўвайшоў у хату.

Адзінаццатая гадзіна вечара. Дзяцей няма. Жонка ў пасцелі.

— Дзе дзеці, Маня?

— На вуліцы гуляюць. А табе што?

— Мне — балюча... Няўжо ты сапраўды не разумееш, якую шкоду прыносіш дзецям празмернай, сляпой любові? Мне думаецца, гэта не матчына любоў.

— Я сама іх выкармлю!

— Хіба дзеці парасяты, што іх трэба выкармливаць? Хіба на забой іх рыхтуеш? Чалавека трэба выходзіць. Ім прыдзецца жыць у грамадзе.

— Ты не кахаш мяне, таму прыдзіраешся.

— Цікава, якое ты каханне маеш на ўвазе?

— Той муж шкадаваў мяне, цалаваў...

— Ты ж гаварыла, што ён нягоднік, біў цябе, біў дзяцей, прапіваў усё.

— А што я павінна была гаварыць табе?

— Спынім гэтую размову, яна да добрага не прывядзе. Але папярэджваю цябе: я сустракаўся з бацькам тваіх дзяцей, і тое-сёе даведаўся пра яго на рабоце. Не такі ўжо ён нягоднік. Аказваецца, ён вельмі цяжка перажывае тое, што ты прымусіла яго пайсці ад дзяцей. Якую ты мэту праследавала — невядома. Муж твой... першы — член партыі. Сваімі паводзінамі ён не ганьбіць званне камуніста. Высветлілася, што ён не асіраціў дзяцей. Але паколькі ўжо на маю долю выпала быць бацькам тваіх дзяцей, то я і займуся іх выхаваннем...

— Што мне дзеці! Я сама жыць хачу.

— Прабач, Маня, але мы ў далейшым не павінны даходзіць да такіх размоў. Самае страшнае для мяне — спрэчка. Я не хачу спрачацца з табой. Ты не вінавата, што дзеці живуць, не ведаючы правіл жыцця, таму што ты гэта робіш несвядома. Але ты не павінна злавацца на мяне за тое, што я ўмешваюся ў жыццё дзяцей. Падтрымлівай мяне. Тваё слова для дзяцей — закон. Яны вельмі слухаюць цябе. Выкарыстай гэтае давер'е на іх жа карысць. Ты ж зрабіла мяне зверам у іх вачах. Калі я гавару дзіцяці, што трэба памяцця пасля сну, ты патрабуеш, каб я не мучыў яго. Перад ядой прымушаю мыць рукі, ты гаворыш ва ўвесь голас, што я адганяю дзяцей ад стала. Яны, слухаючы цябе, пачынаюць цурацца мяне.

У гэты час прыбеглі ўзбуджаныя дзеці.

Спаць ім засталася нямнога. К восьмай гадзіне раніцы — у школу. Як цяжка ім раніцай падумаць не выспаўшыся. Пра снеданне і гутаркі быць не можа. Пабягуць у школу, а ў пакоі як быццам хан Батый з ардой прайшоў. Пасцелі прыбіраюцца толькі ў нядзелю.

Малодшыя, не распрабуючыся, — у пасцель. Я і на гэты раз не стрымаўся:

— Ната, Ваня, колькі разоў можна гаварыць, што нельга ў верхняй адзежы класціся спаць? І ногі памыць трэба.

Дзеці маўчаць. Я падыйшоў да пасцелі і падняў дзяўчынку. Яна заплакала.

— Перастанеш ты, нарэшце, мучыць дзяцей?! Чаго ты прычапіўся да іх?! — крыкнула Маня такім голасам, як быццам я на самай справе сяку дзяцей сякерай.

Мінула некалькі дзён з невялікімі эксцэсамі.

Прыходжу з работы. Жонка пераапранаецца.

— Куды збіраешся, Маня?

— У бальніцу пайду.

— Ты хвора?

— Пакуль не позна, трэба ісці. Усё роўна ты жыць са мной не будзеш.

— Ды ў чым справа? Што ты плячеш?

— У мяне павінна быць дзіця, і пакуль не позна, трэба ісці ў бальніцу. Зацягну — не прымуць.

Мяне як ураганам рванула з месца.

— Ты што надумала? Хто табе сказаў, што я жыць з табой не буду? Ты не маеш права губіць чалавечае жыццё. Я не дазваляю! Што ты робіш? Не думай нічога

дрэннага. Усё будзе добра. Галоўнае — не хвалюся. Табе нельга цяпер быць сумнай. Ой, гэта ж радасць якая?! Ну, усміхніся, Манюша, узнімі галаву. Я зараз паклічу суседа, і мы з радасцю пасядзім з ім увечары... Ты што? На самай справе ідзеш?

— Не прыкідвайся. Я бачу цябе наскрозь. Не кахаш ты мяне. Ды ідзі ты...

— Перастань малоць глупства. Вельмі дрэнна, што ты глядзіш наскрозь, не спыняеш позірк... Не! Ты не пойдзеш нікуды. Распранайся і давай разам варыць вячэру...

Раніцай я папярэдзіў у гінекалогіі, каб такую вось не падпускалі на гарматны стрэл. Начаваць Маня дадому не прышла. Тры дні я бегаў па горадзе ў пошуках прапаўшай жонкі. Дзеці былі пакінуты адны. Яны, відаць, прызвычаліся да падобных адлучак, асаблівага непакою я не заўважаў. На чацвёртую ноч гаспадыня была дома. Сваю задуму яна прывяла ў выкананне. У гінекалогіі на маё папярэджанне не звярнулі ўвагі.

Я не мог глядзець на жонку, а яна прасіла дараваць ёй і раскайвалася, абвінавачваючы мяне ў недастатковым каханні.

Ды хіба можна дараваць забойства?

Я дараваць не магу! Яна растаптала маё самае дарагое жаданне.

Я ведаю мужчын, якія прымушаюць губіць будучае жыццё і псаваць сучаснае, не думаючы аб страшэннай траўме на сэрцы каханага чалавека.

У даным выпадку ўдар нанесены ў маё сэрца, і рана кроваточыць не перастаючы.

Немагчыма, па-мойму, наблізіцца да чалавека, які пахне крывёй загубленага дзіцяці.

Толькі дзеці стрымліваюць мяне ад поўнага разрыву. Але адчуваю ўсім сэрцам: аддаляюся ўсё далей і далей.

З вучобай справа пайшла няважна і няма ніякай магчымасці дапамагчы. Дзяўчынка ў трэцім класе, не ведае табліцу множання, не ведае ніводнага арыфметычнага і граматычнага правіла. Варта мне праверыць дзёнік або сшытак — пачынаюцца слёзы. Дзеці не прызвычаны, каб умешваліся ў іх вучэнне. Уночы мне ўсё ж удаецца зірнуць у партфелі дзяцей, каб праверыць іх школьныя справы. Малюнак вельмі сумны. Двойкі прагрэсуюць. Наведаў школу і выявіў яшчэ больш сумны малюнак. Настаўніца прызнаецца, што дапусціла грубую памылку, пераводзячы Наташу ў трэці клас.

Хлопчык, як толькі пайшоў у першы клас, адразу ж даў зразумець, што пяцёркі будзе прыносіць дадому толькі пры ўмове, калі хатнія будучы выконваць яго патрабаванні. За двойку маці ўзнагароджвае сыночка паблаглівай усмешкай і рэзюмее:

— Што ты ад яго хочаш? У першым класе самае цяжкае вучэнне! Не крані яго...

Такі метадаў свае вынікі. Калі ў першым паўгоддзі ў Вані пераважалі добрыя адзнакі, то цяпер тройка вельмі рэдка ўпрыгожвае сшытак. Амаль кожны дзень настаўніца вымушана пакідаць яго пасля ўрокаў.

Шура, як я паспеў высветліць, з вялікай цяжкасцю дайшла да сёмага класа. Апошні час двойкі выцягваюць у дзёніку ўсе астатнія адзнакі. Спроба дапамагчы прымаецца як абраз.

З першых дзён вучобы дзеці прывучаны толькі пачынаць сшытак. На трэцяй-чацвёртай старонцы сшытак знікае, і запаўняецца наступны. Я перастаў купляць сшыткі ў запас. Ого! На гэтую маю перасцярогу сшыткаў з'явілася яшчэ больш.

Размова па ўсіх гэтых пытаннях скончылася вельмі неразумна:

— Былі б дзеці твае, ты не шкадаваў бы ім паперы! — упікнула мяне Маня.

— За дзецьмі трэба сачыць, дапамагаць у вучэнні, а не патураць ім, не рашаць за іх задачы. Хіба можаш ты правіла вывучыць за Наташу ці верш за Шуру?

— Хопіць з іх таго, што ў школе іх мучаюць! Летам яны былі спраўней, чым цяпер. Ад тваёй дапамогі яны ногі хутка перастаюць цягаць.

Абменьвацца падобнымі кампліментарамі няма ніякага жадання.

Л. ШАНДРЫКАЎ

АД РЭДАКЦЫІ: Просім чытачоў нашага часопіса выказаць свае меркаванні з паводу закранутых Л. Шандрыкавым пытанняў

Тройчы ўдзельніца выстаўкі

Яшчэ вучаніцай Мар'я Луна дапамагала маці і лён паліць, і цукровыя буракі даглядаць, і жыта жаць. А калі пачала працаваць самастойна, не ўступала старэйшым. Гэта і заўважыў старшыня калгаса «XX партз'езд» Віктар Іосіфавіч Усціновіч. Параіўшыся з членамі праўлення, ён прапанаваў дзяўчыне ўзначаліць звяно.

Цяпер маладую калгасніцу Мар'ю Луну добра ведаюць ва ўсім Жалудзецкім раёне. За атрыманне высокіх ураджаяў цукровых буракоў і лёну яна два гады запарз'яўлялася ўдзельніцай УСГВ.

У 1957 годзе звяно Мар'і Луны, акрамя цукровых буракоў і лёну, вырабіла 5 гектараў кукурузы. З кожнага гектара сабрала па 350 цэнтнераў зялёнай масы. На другі год пасялі кукурузы ўдвая больш, і ўраджай атрымалі ў тры разы большы: кожны гектар даў па 1200 цэнтнераў зялёнай масы і пачаткаў.

Мар'я Луна трэці раз зацверджана ўдзельніцай Усесаюзнай сельскагаспадарчай выстаўкі.

Сёлета звяно дало слова вырабіць па 1300 цэнтнераў зялёнай масы кукурузы з кожнага гектара.

Тэкст і фота М. ДАВЫДЗІНА

Дзякуем за клопаты аб нашым здароўі

У маляўнічай мясцовасці Берастовіцкага раёна, сярод чатырох вёсак адкрыўся фельчарска-акушэрскі пункт калгаса «1 Мая». У аднапавярховым новым доме абсталявана радзільнае аддзяленне. Узорная аптэка мае неабходныя медыкаменты. Загадвае медпунктам фельчар Парманчук Юльян Іосіфавіч. Яму дапамагаюць дзве акушэркі: Зданчук Ніна Аляксандраўна і Пудзіна Ніна Паўлаўна. Яны прымаюць роды, лечаць гінекалагічных хворых, праводзяць прафілактыку сярод насельніцтва.

Як гэта незвычайна для нашай акаліцы. Спрадвеку вакол яе нічога не было, апрача хіба карчмы. У мястэчку Крынкі (12 км ад нас) пры панскай Польшчы быў урач Жычкоўскі і фельчар Міхаль. Яны абслугоўвалі ўвесь павет. Пра Жычкоўскага складалі легенды, да яго баяліся падысці: ён лаяўся, штурхаў жанчын і выкідваў на вуліцу. А за візіт трэба было аддаць тры злотых — гэта паўтара пуда жыта. Смяротнасць сярод дзяцей была страшэннай, асабліва ад шкарлатыны, дыфтэрыі, воспы. Ад гэтых хвароб у маіх бацькоў памерла пяцёра дзяцей.

Ксяндзы з касцельных амбонаў гаварылі народу: «Цяжарная жанчына стаіць адной нагой на парозе, а другой у труне. Падрыхтоўвайце цела і душу». Так і было. Жанчына перад родамі рыхтавала сабе адзежу на смерць і хадзіла да споведзі. Я сама нарадзіла сямёра дзяцей і кожны раз разам з пялёнкамі для дзіцяці рыхтавала для сябе саван і хадзіла да споведзі. Трыццаць год пралажала мая кашуля на смерць. Днямі пачала яе растачваць. Зайшла да мяне маладая суседка і пытае, што я раблю. Я і кажу: «Знайшла кашулю, што шыла сабе на смерць. Цяпер яна на мяне ўжо не лезе, бо за трыццаць год я папаўнела, дык трэба шыць другую, а гэтую насіць». Смяецца маладуха і я з ёю. У наш час ніхто ўжо не думае аб смерці.

Гарачай удзячнасцю напоўнены сэрцы калгаснікаў за бацькоўскія клопаты партыі і ўрада.

М. ЗАМІРОўСКАЯ,
калгасніца вёскі Багдзюкі.

Пяцц пісем

Спіро ДЖАІ

(Сапраўдная гісторыя)

Пераклад з албанскай мовы Розы Кочы

(Канец. Пачатак у № 2 за 1959 г.)

Мал. Ф. Бараноўскага

III

Мельбурн, 25 студзеня 1950 г.

КІЧО, дружка, старая перачніца!
Урэшце, калі пісьмы пішучца, то яны і даходзяць. Дайшло і тваё даволі запознае пісьмо, свіння ты гэткая! Выходзіць, ты жывы, здаровы, да радзімы дабраўся. Хоць і з пустой кішэняй. Але нічога! Была б работа...

Мы цябе часта ўспаміналі і зразумець не маглі, куды ты праваліўся?!

У нас у Мельбурне ўсё па-ранейшаму, ніякіх перамен, жыццё цячэ гэтак жа, як і пры табе. Раніцай ідзем на работу, увечары вяртаемся ў той жа дом, дзе жылі раней, у нядзелю часам ходзім на футбол. Андон, Мітро і Джым здаровыя, і мы ўсе таксама жывём разам. Мітро заўсёды, калі мы ходзім на стадыён, хварэе ва-ўсю і так вітае сваіх любімцаў, што к канцу гульні ўсе мазалі з далоней пазрывае. Назаўтра яны ў яго зноў з'яўляюцца, па міласці Біла. На рабоце ў нас усё па-ранейшаму. Усё гэтак жа дапамагаем «нашаму драгому Білу» акругляць жываток і свой рахунак у банку. Той і другі з нашай дапамогай растуць і працвітаюць, каб гэтаму Білу пуста было!.. Малайчына ты, Кічо, што вырваўся адсюль. Не ўсё вышла гладка, але бывае і горш. У маім асабістым жыцці адбыліся змены. Я ажаніўся, Джым—таксама. Ён узяў адну галандку двухметровага росту, работніцу, таксама з будоўлі Біла, але ты яе не ведаеш: яна толькі год як прыехала. Раней яна батрачыла на вялікай ферме, якая нядаўна разарылася. Я ўзяў дачку Марка з Сатыры. Можна быць, ты ведаеш яго, Кічо? Ён даўно працуе на верфі, сям'я ў іх небагатая, як і наша. Людзі знаёмыя.

Гэта я зрабіў не без мэты. Ажаніся я на якой-небудзь мясцовай дзяўчыне, давалася б пуская глыбокія карэнні на аўстралійскай зямлі. А я не хачу гэтага, хоць гады ідуць і паступова мы старэем далёка ад радзімы. Але надзея вярнуцца ў адзін цудоўны дзень у сваю краіну, на сваю дарагую, родную зямлю нас усё ж не пакідае.

Ну, Кічо Фані, скажу табе шчыра: і мяне, і іншых таварышаў расстроіла гісторыя з тваёй жонкай. Бяда сталася, чыстая бяда! Ясна, што ні ты, ні яна тут не вінаваты. Вінаваты тыя, хто нас прымусіў паехаць у гэтую ссылку. Глядзі, глядзі, што я напісаў! Хацеў напісаць «у эміграцыю», але не буду папраўляць. Так правільней — гэтая эміграцыя не лепш сылкі!

Ты пытаеш нашай думкі і парады. Мы — твае таварышы, а парада табе сапраўды патрэбна: пераехаў ты моры і акіяны, перажыў шмат у дарозе, патраціў апошнія зберажэнні, зда-

бытыя потам і крывёю, каб знайсці спакой і шчасце ў сям'і, з жонкай, а прыехаў да разбітага карыта. Хто іншы, можа быць, не вельмі б непакоіўся, але ты, Кічо, як я зразумеў з твайго пісьма, ніколі не змяніўся. Чытаў я тваё пісьмо і ўспамінаў, як ты, бывала, паказваў нам фатаграфію жонкі ўсякі раз, як толькі размова зойдзе аб роднай вёсцы. Заўсёды ты глядзеў на гэтую маленькую фатаграфію так, нібы бачыў яе ўпершыню... Але цяпер — як бы ты ні хваляваўся — гэтая справа скончана. Уяві, Кічо, што яна памерла. Ну, што б ты зрабіў у такім выпадку? Скажу табе без хітрыкаў маю думку — жаніся, пакуль не позна. Знайдзі там у вас на будоўлі добрую работніцу, стварай сваё гняздзечка. Хіба не робяць так і ластаўкі, калі вяртаюцца і знаходзяць свае гнёзды разбураныя?

Вельмі ўважліва прачыталі мы ўсё, што ты пішаш аб тамашнім становішчы.

З таго дня, як прышло тваё пісьмо, клянусь табе, я пачаў сур'ёзна падумаць, як бы вярнуцца хутчэй. Усё, што ты нам пішаш, вельмі падобна на расказы Джыма. Розніца ў тым, што ён пра ўсё гэта даведаўся з кніг і газет, а ты ўбачыў на ўласныя вочы.

Тваё пісьмо я прачытаў Джыму. і добра растлумачыў на яго мове. Ён закурыў люльку, глянуў мне ў вочы, падміргнуў і папрасіў: «Ану, прачытай яшчэ разок, што піша Кічо пра гаспадароў».

Я яму ўсё зноў пераклаў. Падняўся ён, такі высокі, як калона, узяў тваё пісьмо ў рукі, як быццам хацеў сам разабрацца, і радасна ўсклікнуў: «Ол райт! Ол райт! Хіба не казаў я вам? Кічо ва ўсім мае рацыю. Так і ў Расіі. І ты напішы Кічо, што я яму зайздросчу. Ён прышоў на ўсё гатовае, а нам яшчэ трэба змагацца...» Потым ён памаўчаў, відаць, абдумаў нешта, і раптам аб'явіў: «А гэта пісьмо мы перакладзем і надрукуем у газеце, каб даведаліся пра гэта і іншыя».

Што табе яшчэ напісаць, дружка? Пасылаю адно старое-старае пісьмо. Яно прышло хутка пасля твайго ад'езду. Мяркуючы па почырку, пісьмо гэтае ад тваёй былой жонкі. Яго нам пераслалі таварышы з Сіднея; яна, вядома, пісала на твой ранейшы адрас. Я захоўваў гэты канверт, чакаючы вестак ад цябе. Калі прышло тваё пісьмо і даведаўся я пра канец усёй тваёй гісторыі, вырашыў было разадраць яго, але потым падумаў аб тваім характары і вось перасылаю табе, як апошняе пісьмо ад яе. Падобна, яно будзе табе дорага як памяць...

Чакаем ад цябе яшчэ вестак, ды больш падрабязных. Сёння раніцай, калі мы ішлі на работу, Джым папрасіў перадаць табе, каб ты напісаў як найбольш пра тамашняе жыццё.

Прывітанне ад усіх нашых таварышаў. Не тужы! Усе раны, якія б глыбокія яны ні былі, заживаюць з часам.

Прывітанне!
Алеко Дзінго.

IV

Цірана, 2 сакавіка 1950 г.

АУЕРО!

Вось ужо трэцяе пісьмо пішу я табе пасля звароту з чужыны. Да цябе, вядома, дайшлі чуткі, што я зноў хаджу па роднай зямлі. Адрозна пасля прыезду даведаўся, што здарылася з табой, з усёй нашай сям'ёй. Тады я ўзяў пяро і напісаў табе. Не буду хлусіць: першае пісьмо было зусім не такое, як трэба. Я быў занадта ашаломлены і злосны. Але, на шчасце, своечасова спахапіўся і першага пісьма так табе і не адаслаў. Яшчэ некалькі разоў парываўся напісаць — і зноў адкладваў. Нарэшце, крыху супакоіўшыся, напісаў другое пісьмо, але і яго я не адправіў.

Калі я ўзяўся за гэтае, трэцяе, то злосці ў мяне, Аўэро, ужо не было. Наадварот, цяпер я баюся, што стану міжвольнай прычынай разладаў і спрэчак у вас у доме. Можаш спытаць: навошта ўсё-такі я пішу? Навошта я парушаю твой спакой, хоць бы на міг? Ды таму, што ты павінна ведаць, дзе я прападаў усе гэтыя гады. Вядома, калі б нашы адносіны былі ранейшыя, я б самым падрабязным чынам расказаў табе пра сваё жыццё на чужыне дзень за днём. А зараз вельмі коротка раскажу пра тое, што табе, думаю, трэба ведаць.

З Аўстраліі мне ўдалося выехаць два з лішнім гады назад. Да гэтага з самага заканчэння вайны нас кармілі абяцанкамі, што не сёння-заўтра становішча палепшыцца і можна будзе

свабодна ехаць дадому. Аднак час ішоў, я сумаваў па дому, і калі зразумеў, што чакаю дарэмна, вырашыў ехаць на ўздагад.

«Хоць пеша ісці, — разважаў я сам з сабою, — усё-такі рана ці позна прыдзеш на родную зямлю. Інакш, чаго добрага, састарышся, чакаючы. Буду ісці і ўдзень і ўночы, без стомы, пакуль не дабярэся да парога свайго дома і не сустрэнуся з сям'ёй».

Але пеша з Аўстраліі ў Еўропу не прыдзеш. Прыехаў я ў Егіпет, разлічваючы, што адтуль лягчэй прабірацца далей, — а мне не даюць дазволу працягваць дарогу. Блукаў па вуліцах Александрыі, і ўцякалі тыя нямногія грошыкі, якія зарабіў сваім потам і крывёй на чужыне.

Сустрэў аднасяльчан, такіх жа эмігрантаў, як і я. Яны парайлі рушыць ва Францыю, быццам там можна выправіць дакументы. А іншыя запэўнівалі, што там няма ніякай надзеі, і падбівалі вярнуцца ў Аўстралію. Але я лепш бы рукі на сябе наклаў, чым вярнуцца ў ненавісную Аўстралію. Усё-такі надзеі не страціў, сеў у адзін цудоўны дзень на параход і накіраваўся ва Францыю. Тут новыя перашкоды, а зберажэнні канчаліся. Але грошай мне ўжо было не шкада, хоць менавіта з-за іх, праклятых, пусціўся я ў доўгую дарогу на чужыну. Пасля доўгай валакіты выправіў я, нарэшце, пашпарт. На другі ж дзень паехаў з Парыжа ў Румынію і адтуль першым параходам у Дурас. Была ноч, калі мы сышлі з парахода. Я нагнуўся і пацалаваў родную зямлю.

«Ну, цяпер скончыліся мае пакуты!» — думаў я, і мне здавалася, што я памаладзёў год на дваццаць, быццам скінуў у мора ўсе клопаты. Але ад сваіх аднасяльчан я даведаўся, што здарылася. Скажаць табе праўду? Спачатку я прышоў у такое шаленства, што нават узненавідзеў цябе.

Колькі я перанёс за гэтыя дванаццаць год! І колькі разоў уяўляў сабе дзень нашай сустрэчы! Ніколі я не забываў цябе, ніколі не расставалася з тваёй фатаграфіяй. Ведаеш, аднойчы, калі я працаваў на будоўлі дзесяціпавярховага дома ў вялікім аўстралійскім горадзе і мы ўжо ўкладвалі апошні паверх, глянуў я навокал: высокія дамы, унізе па вуліцах туды-сюды шнуруюць усялякія машыны, а далей, за рысай горада, расцілаюцца шырокія палі, падобныя на бяскрайняе зялёнае мора. І такая мяне ахапіла туга: «Да чаго ж далёка я ад радзімы, ад сваіх блізкіх!» Кінуў я работу, прыхіліўся да сцяны, якую толькі што склаў сваімі рукамі, прысеў на грудзі дошак. Дастаў свой бумажнік і ўзяў у рукі тваю фатаграфію. Глядзеў я на яе не ведаю колькі часу. Гэта была фатаграфія, на якой ты знята на нашым дварэ, каля вінаграднай лазы, за некалькі дзён да майго ад'езду.

Хіба можна ўсё гэта забыць? Хіба можна выкінуць з сэрца? Не, Аўеро, не! Вось і цяпер, калі мы разлучаны на веку, я ўсё ж не магу не пісаць табе пра тое, што перапаўняе маё сэрца! Мне цяпер гэтак жа цяжка, як у тую далёкую гадзіну, калі расставалася я з табой і са сваёй няшчаснай маці. Аўеро, Аўеро, ці памятаеш, як ты паўтарала сваёй маці, калі яна не згаджалася на нашы заручыны: «Або выйду замуж за Кічо, або застануся старой дзевай!» Няўжо ты забылася пра гэта?

Між іншым, ты ні ў чым не вінавата. Ты сумленна чакала мяне амаль дванаццаць год. Пра гэта мне ўсё гавораць. Я нават уявіць не магу, як ты спраўлялася з хатняй гаспадаркай адна, без малейшай дапамогі з майго боку.

Але і за сабой я не адчуваю віны, Аўеро. Хіба мог я не ехаць тады на чужыну? Калі б ты ведала, які цяжкі камень ляжыць у мяне на сэрцы з таго часу. А ўсё, што здарылася за апошні час, і зусім растрывожыла мяне душу. Але хто ж зможа мне дапамагчы? Хто зніме гэты камень?

Хто павінен адказваць за наша разбітае жыццё? Ні ты, ні я — ніхто паасобку не вінаваты. Я цяпер добра разабраўся, дзе праўда. Ды і ты, Аўеро, ужо не спялая. Гэта ясна мне з твайго апошняга пісьма. Не дзівіся, што я нядаўна атрымаў пісьмо ад цябе. Гэта даўняе пісьмо. Тыдні два назад я атрымаў пісьмо з Аўстраліі ад Алеко Дзінго. Ты, напэўна, памятаеш яго; ён з нашай вёскі — сын Яна Дзінго. У адным канверце са сваім пісьмом ён мне прыслаў і тваё, ад 21 верасня 1947 года. Гэтае пісьмо абышло ўвесь свет і праз тры гады трапіла ў мае рукі. Цяпер мне ясна, што ніякіх вестак ты ад мяне пасля вайны не атрымлівала. А я пісаў. І перад выездам з Аўстраліі я зноў пісаў табе. Але калі выехаў, вырашыў: лепш прыеду нечакана. Будзе больш радасці. Ведаеш, Аўеро, хвілінамі я траціў усякую надзею дабрацца да дому. Гэта ж два гады чакаў я дня ад'езду. Толькі з Парыжа, калі выправіў усе дакументы, даў табе тэлеграму на адрас Тэрыхата, але было ўжо вельмі позна...

Аўеро, Аўеро, чытаў і перачытваў тваё пісьмо, перасланае мне Алеко Дзінго, і плакаў, як дзіця. Калі б у мяне было нават каменнае сэрца, яно ўсё роўна ўздрыганулася б ад гэтых

успамінаў. Ведай, што і я не забыў мінулага і не мог не напісаць табе апошняга пісьма.

Прабач, што я напісаў так расцягнута. Я і сам не чакаў, што так атрымаецца. Але, відаць, калі хочаш выказаць усё, што ляжыць на сэрцы, коратка не выходзіць!

А ў мяне ж да цябе ёсць яшчэ адна справа, Аўеро, але не ведаю, як і прыступіць да яе. Пяць год назад, калі скончылася вайна, людзі як быццам зноў ажылі. Нават там, у Аўстраліі, дзе вайны і не нюхалі, усе радаваліся. Мы, рабочыя, пакідалі работу, нікога не пытаючыся, вышлі на вуліцу і гучна, у поўны голас спявалі. У абед мы сабраліся ў пакой ў Алеко Дзінго, усе нашы з вёскі, каб правесці разам гэты святочны шчаслівы дзень. Як зараз памятаю, ні аб чым іншым не гаварылі, апрача як аб звароце па дамах. Усе будавалі планы новага жыцця, якое вось-вось пачнем. Увечары я вышаў у горад і купіў адну рэч для цябе. Гэта — шоўк на сукенку. З самых лепшых шоўкаў, што там былі. Мне здавалася, што ён павінен вельмі табе спадабацца. Куды б мяне ні заносіла ў часе маіх двухгадовых вандраванняў, гэты адрэз я бярог, як самую дарагую рэч. Адрэз гэты твой. Для цябе я яго купіў і для цябе я яго столькі часу берагу. Ён твой. Але я не ведаю, ці прымеш ты яго. Аб гэтым ты паведамі мне з якой-небудзь аказіяй. Толькі так ці не. Добра? А працую я ў Ціране, там, дзе будуюцца тэкстыльны камбінат.

Пісьмо гэтае прыдзе да цябе не па пошце. Не хачу я, каб у цябе вышлі якія-небудзь непрыемнасці з мужам. Я пашлю яго ў Хаскову на імя маёй стрыечнай сястры Эўдоксіі, а яна перадаць табе проста ў рукі. І яшчэ аб адным я прашу цябе, Аўеро. Калі будзе ехаць хто са знаёмых сюды, перадай мне, у якім месцы пахавала ты нашу Леначку і якія прыкметы яе магілкі. Я разумею, што мы не павінны сустракацца і перапісвацца, але гэтую ласку ты можаш зрабіць. Хачу я як-небудзь з'ездзіць у Тэрыхат толькі для таго, каб пайсці да яе маленькай магілкі і паплакаць там, як плакала ты калісьці.

Канчаю і жадаю табе ўсяго добрага.

Кічо Фані.

V

Дэрвічан, 9 сакавіка 1950 г.

ДАРАГІ мой Кічо! Кічо, Кічо мілы!

Тваё пісьмо, якое прынесла Эўдоксія, уварвалася ў маё жыццё, як бомба. Не памятаю, як раскрыла, не памятаю, як прачытала першы раз, потым яшчэ і яшчэ раз запар для вернасці, і толькі тут зразумела, што гэта не сон. Пазнала тваю руку, і раптам мне здалося, быццам ты побач са мной. Плакала і плакала сама не ведаю колькі. Я ж цябе лічыла загінутым, я паніхіду па табе адслужыла, а ты раптам тут! Ах, Кічо, чаму я даведлася пра гэта так позна? Ты ўжо столькі часу тут, а ніхто ні слоўца не сказаў мне! Ты ж ведаеш нашы звычаі. Шушукаліся між сабой, а мне ні гугу! Але ўсё-такі я заўважала, калі хадзіла да крыніцы па ваду, жанчыны глядзелі на мяне з нейкай асаблівай цікаўнасцю і зараз жа, як толькі я набліжалася, пераводзілі размову на іншае. Аднойчы, на млыне, яны гаварылі нешта пра мяне, але як убачылі мяне ў дзвярах, адразу замаўчалі, вінавата пераглядаючыся. Чаго я толькі не перадумала! Але мне і ў галаву не магло прысці, што гэта ты прыехаў... Яны гэта ведалі, а я — я! — не ведала нічога.

Вось чаму я так разгубілася, убачыўшы тваё пісьмо. Спачатку я зразумела толькі адно: ты жывы! Ты жывы, здаровы і дзесьці блізка ад мяне! Ад шчасця мне на месцы не сядзелася. Калі б у мяне былі крылі, я б адразу прыляцела да цябе, у тую ж хвіліну! Адно я ведала цвёрда: чакаць больш не магу!

Эўдоксія нават здзівілася, глядзячы на мяне. А я не памятаю, што ёй гаварыла, колькі часу мы правялі разам.

Ноччу я вачэй не сплюшчыла — усё думала пра свой дзіўны лёс. Сапраўды, жанчын, якія страцілі мужоў, нямала было і раней; яшчэ больш стала іх у часе вайны. Але, каб так, як у мяне — жонка чакае мужа больш дзесяці год, потым аплаквае яго як мёртвага, і раптам ён вяртаецца, а яна ўжо замужам за іншым, — такіх выпадкаў я не чула. Нават у нашых песнях пра такое не спяваецца! Пра гэта я і думала ўсю ноч напярэда, не смеючы нават заплакаць для палёгкі. Калі б муж пачуў і спытаў: «Чаго ты плачаш?» — што б я яму адказала?!

Ледзь развяднела, я ўскочыла з ложка, як быццам па гаспадарцы, і нават не апрануўшыся як трэба, дастала тваё пісьмо з патаемнага куточка, куды схавала ноччу. Дастала і пабегла ў хлёў. Разгарнула і пачала чытаць з самага пачатку, як быццам у першы раз. Толькі тут я зразумела, што ты зусім прымірыўся з нашым лёсам! «Што здарылася, то здарылася!» — лічыш ты. На гэтым, моў, і канчаецца наша

гісторыя. І каханне наша, значыць, таксама на гэтым скончылася? Так ты мне пішаш?!

Ах, Кічо! Як ты мог напісаць такія словы? Як табе сэрца дазволіла гэта зрабіць? Як рука не задрыжала, як пяро не выпала? Хіба ты ўжо не ранейшы Кічо, які мне па два разы ў дзень, раніцай і ўвечары, клятвы даваў, што каханне наша непарушнае. Няўжо чужына праклятая настолькі цябе змяніла, паколькі ты пішаш, што мы больш ніколі не сустрэнемся. Што сталася з тваім каханнем, куды яно падзелася?!

Так думала я, перачытваючы пісьмо ў хляве. Але потым апамяталася: а я, што зрабіла я з маім каханнем, калі адважылася выйсці замуж за другога? Выходзіць, гэта я вінавата? Навошта мне было выходзіць замуж? Цярпела амаль дванаццаць год, чакала цябе ледзь не ўсё жыццё — і ўрэшце, калі ты быў ужо на дарозе дадому, зрабіла такую жаклівую памылку! Лепш бы нага ў мяне падварнулася, калі я пакідала свой дом.

Калі б хоць адно тваё пісьмо трапіла мне ў рукі... Для мяне было б даволі і радка. Даволі было ведаць, што ты жывы, — я б цябе чакала яшчэ дванаццаць год!

Потым, Кічо, адолелі мяне людзі... Усе мае сяброўкі, усе сваякі, і асабліва браты. Кожны паўтараў: «Выходзь замуж!», «Чаго ты яшчэ чакаеш?» — і пачынаў даказваць: ад Кічо колькі часу няма ніякіх вестак, а іншыя пішуць, што Кічо даўно выехаў з Аўстраліі. Дзе ён прападае столькі часу?! Напэўна з ім што-небудзь здарылася. «Памаліся за душу нябожчыка, — раілі браты, — ды і ўладжвай сваё жыццё, пакуль не позна». Вось як мяне настройвалі людзі, і вось як адважылася я на гэтае другое замужства! Таму што, Кічо, замужства замужству розніца. Добра жыць жанчыне з каханым мужам, але няма нічога цяжэй і горш, чым быць жонкай чалавека, які застаўся табе чужым і ні на кроплю не сарвае сэрца. Такое жыццё — няспынная пакута! Я выпрабавала гэта на сабе, павер мне, мой Кічо! Павер і зразумей, што вышла я замуж другі раз толькі для таго, каб было дзе на старасці галаву прыхіліць. Гэта чыстая праўда, Кічо. Паклаўшы руку на сэрца кажу табе!

Але як жа мне быць цяпер? Што зрабіць?

Я вырашыла б адразу, калі б гэта залежала ад мяне адной. Але тваё пісьмо, Кічо, нібы падразае мне крылле. Хіба магу я ляцець да цябе, калі ты сам мне ні малейшай надзеі не пакідаеш.

З дня паніхіды, што адслужыла я па табе (жывому — падумаць толькі!), нашу я чорную сукенку ў знак жалобы. Што рабіць мне цяпер — зняць яе ці пашыць яшчэ такую ж?..

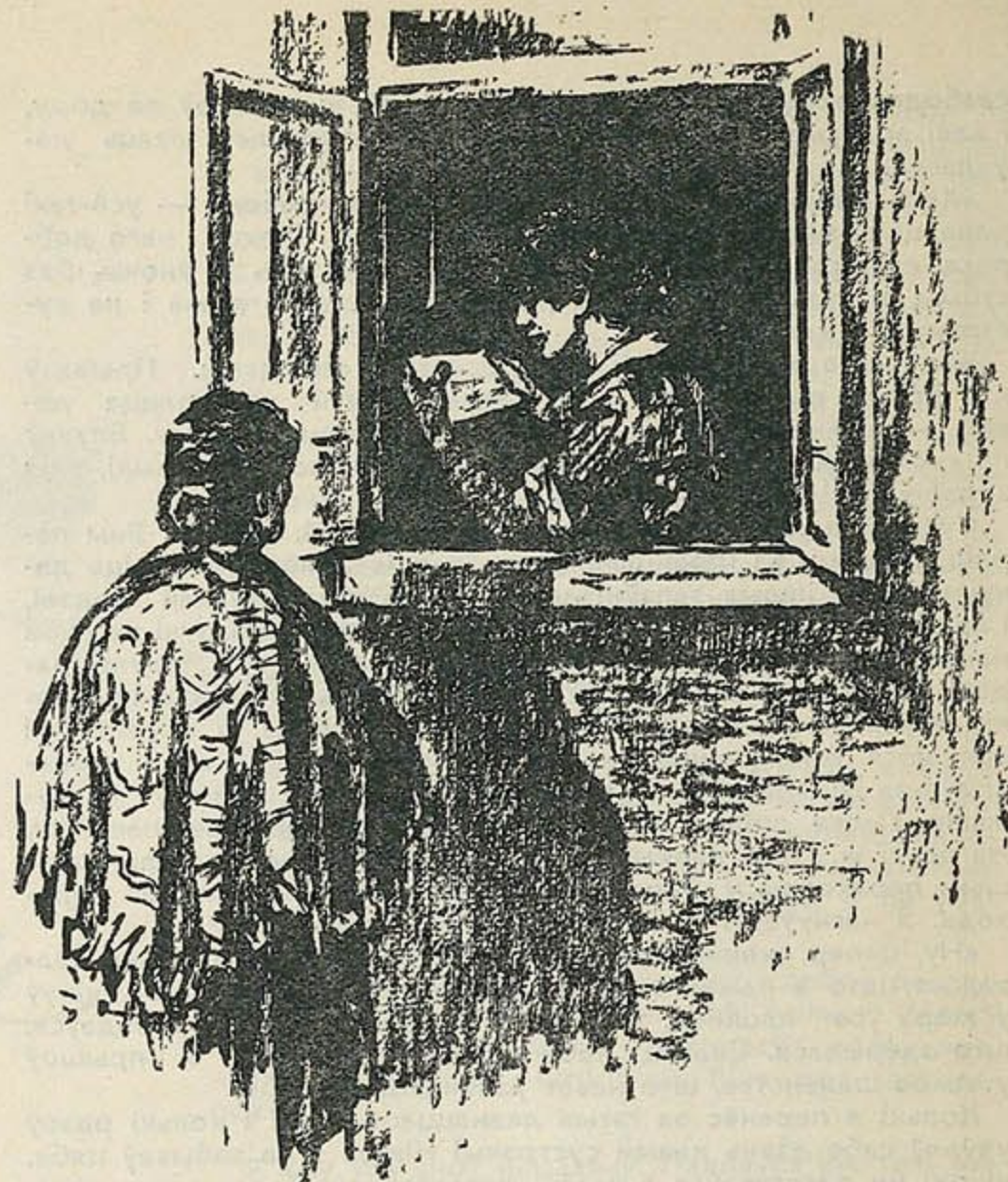
Сэрца мае гаворыць, каб, не лічыся ні з чым, заўтра ж раніцай паймчацца да цябе, і будзем мы з табой разам, як заўсёды марылі. Але ты ж пішаш інакш! Што ж мне рабіць?

Цяпер у мяне аказалася два мужы. Аднаго я кахаю, як раней, у дзесяць разоў больш, чым раней. З другім абвенчана па закону, але гэтага мужа не кахаю, не ненавіджу. Але, калі застануся ў яго доме, баюся — пачну ненавідзець, хоць ён ні ў чым не вінаваты. Навошта ж даводзіць да нянавісці? Хіба я магу жыць з чалавекам, не кахаючы яго? Не, Кічо, не...

Ах, Кічо, мілы Кічо, няма мне жыцця воддаль ад цябе. Вось ты пытаешся ў пісьме, ці прыму я дрэз на шаўковую сукенку, які ты купіў і захаваў для мяне ва ўсіх тваіх вандраваннях. Але навошта мне гэты шоўк без цябе? Я сэрца хачу тваё, Кічо, сэрца тваё хачу і нічога іншага. А што да майго сэрца, то я яго табе даўным-даўно аддала там, у нашых палях. Магу паўтарыць: бяры і рабі з ім, што хочаш, яно тваё. Ты нават не падумаў аб гэтым? Чаму, Кічо? Плёткак спалохаўся ці разлюбіў мяне? Вядома, калі б я вырашыла пакінуць майго новага мужа і вярнуцца да цябе, то ўсе мужчыны і жанчыны, ад малога да вялікага, пачалі б малоць языком і пляткарыць пра нас. Па дамах і на вуліцах вёскі, на палях і ў царкве — усюды пляткарылі б! І, вядома, усе шышкі сыпаліся б на маю бедную галаву! «Не дачакалася нейкіх некалькіх месяцаў, — гаварылі б яны, — і вышла замуж за другога. Ужо не магла пацярпець і пачакаць, як чакаюць прыстойныя жонкі!». Іншыя дадавалі б: «Ну, добра. Справа зроблена. Захацела мужа і знайшла. А цяпер? Кінула мужа законнага, з якім пад венец ішла, і зноў сышла з першым? Гэта хіба справа? Дзе чуваць такія рэчы тут, у нас?»

Хто ведае, колькі яшчэ ўсякіх крыўдных слоў будзе кінута мне ў твар. Калі ты трывожышся толькі пра гэта, Кічо, паслухай і маю думку.

Будуць мяне абвінавачваць? Плёткі пойдуць? Добра! Няўжо з-за ўсялякіх абгавораў трэба ламаць жыццё? Ды няхай збяруцца ўсе жанчыны і мужчыны нашай вёскі, з усіх вёсак Дропула! Няхай яны гавораць, што ім захацацца і колькі захацацца! Няхай яны гавораць цэлы дзень! Я ўсё выслухаю без кроплі страху. А потым ім адкажу. І яны, як пачуюць мае словы, скажуць, я ўпэўнена: «Правільна, Аўеро, правільна. Едзь

хутчэй і будзь разам з тым, каго кахаеш. Ён твой муж. Чаго ты яшчэ чакаеш?»

Яны абавязкова так скажуць, Кічо. Не сумнявайся! Ніколі мне ў галаву не магло прысці, Кічо, што будуць такія буры ў маім жыцці. Ніколі я не думала, што ў маім жыцці ўсё так можа забытацца. Ах, калі б ты ведаў, як баліць мае сэрца.

Аб сэрцы жанчыны раней мала думалі. Я — простая сялянка. З вёсак Дропула ніколі і нікуды не выязджала. Але, наколькі давялося чуць і бачыць, многае цяпер змянілася. Усё стала не так, як раней. І сама я змянілася ад клопатаў і ад перажыванняў. Цяпер і мы, жанчыны, маем права жыць, як загадае сэрца. А паколькі маем права — я і зраблю, як загадае сэрца. І хай будзе што будзе!

Няхай хоць канец свету, няхай зямля перавярнецца і прыдушыць мяне — я знайду сілы выбрацца і прысці да цябе, абняць цябе хоць разок! Нездарма чакала я гэтай гадзіны доўгія гады, нездарма рваўся ты да роднага дома — будзе і ў нас з табой сваё гняздо.

Хопіць размоў і пісем. Я б ужо заўтра раніцай вышла на дарогу ў Г'іракастру, села б на спадарожную машыну і ўвечары была б у цябе. Якое б гэта было шчасце!.. Але я не хачу ўцякаць употай, як зладзейка. Я адкрыта пагавару з маім мужам. Я скажу яму ўсё як ёсць і даб'юся, каб ён даў мне магчымасць свабодна паехаць. Растлумачу, што здарылася вялікая памылка, якую неабходна выправіць, і, думаю, ён згодзіцца. Можна быць, не адразу, не ў першую хвіліну, але згодзіцца. Ён нядрэнны чалавек, Кічо, сэрца ў яго добрае. Вядома, можа выйсці затрымка, пакуль не ўладжу ўсё як належыць. Але абяцаю табе паспяшацца з усіх сіл, хвілінкі лішняй не патрачу.

А раптам ты не прымеш мяне, Кічо? Раптам адашлеш назад, скажаш, што я цяпер ужо не падыходжу табе, паколькі стала жонкай другога?

Што я буду рабіць тады? Апынуцца адной, на вуліцы, так далёка ад свайго дома? Вось гэта сапраўды будзе жакліва! Ніколі я пра гэта не думала. Ах, Кічо, Кічо, мне здаецца, што я стаю на беразе глыбокай і мутнай ракі і нешта штурхаю мяне ў самы вір!

Усё роўна я не адступлюся. Рашэнне прынята, я еду.

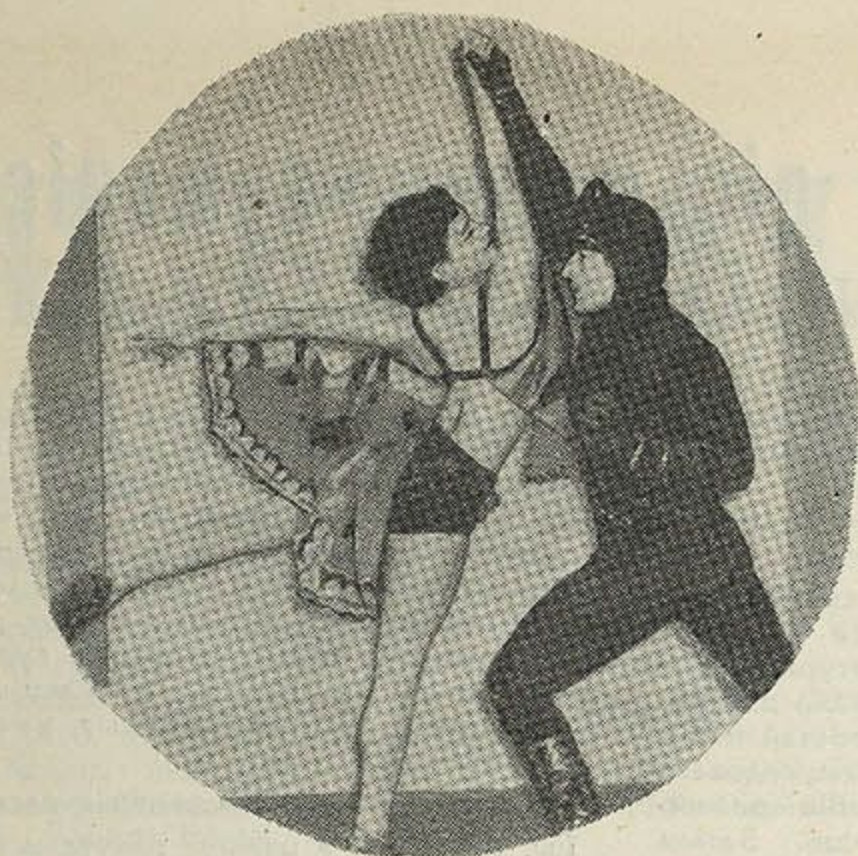
Я еду, Кічо, еду, каханы, я еду да цябе, чакай мяне!

Толькі схаджу, праведаю Леначкіну магілку. Ачышчу ад пустазелля, прыбяру, упрыгожу, прысяду побач і скажу ёй, дзяўчынцы маёй: «Лена, Лена, паслухай мяне, дачушка. Прыехаў наш тата і чакае мяне». Што ж мне рабіць потым? Пайду нехаця, вярнуся ў вёску, папрашу прабачэння ў нешчаслівага новага мужа — і паеду да цябе, да цябе! Дух захоплівае ад гэтай думкі!

Ты першае і апошняе каханне майго жыцця, Кічо! Чакай мяне, чакай!

Цалую цябе, каханы,
твая Аўерын.

Акробатычны танец «Вампір і матылёк» у выкананні С. Конгра і В. Гільзінца.

ЖАНЧЫНЫ НА ЭСТРАДЗЕ

ЗВЫЧАЙНА, выезджаючы ў чарговую гастрольную паездку, артысты падбіраюцца такім чынам, каб у брыгадзе былі прадстаўнікі самых разнастайных жанраў.

Вялікім поспехам у глядачоў карыстаюцца спявачкі Белдзяржэстрады Н. Наследнік, Т. Ванецян, Ю. Кажанкова, В. Александровіч, В. Ліснеўская, В. Гаскарава, І. Вішнеўская і многія іншыя. Яны нясуць у народ прыгожую песню, раманс, баладу. Вельмі любяць калгаснікі жартоўныя беларускія песні ў выкананні Надзеі Наследнік. Яна выконвае іх лёгка і выразна, з вясёлым, жыццерадасным гумарам, выклікаючы ў зале радасныя і прыхільныя ўсмешкі.

Не меншым поспехам карыстаецца і танцавальная пара — артысты Мар'я Сцепанец і Янка Хвораст. Стылізаваны беларускі танец «Крыжачок» у іх выкананні поўны тэмпераменту і агню. Доўга не адпускаюць глядачы пару, якая ім спадабалася. Добрае ўражанне пакідае і эксцэнтрычная танцавальная пара ў складзе артыстаў Рэгіны і Уладзіслава Віяцкіх. Жартоўны мексіканскі танец і венскі танцавальны жарт — дасціпныя, грацыёзныя, без лішняга труацтва.

Эстраду іншы раз называюць

вінегрэтам жанраў. Сапраўды, у эстрадных канцэртах побач з лёгкай песенькай можа выконвацца оперная арыя, побач з вострай частушкай — харэаграфічная класіка. На фоне музыкі Э. Грыга, напрыклад, добра глядзіцца акрабатычны танец у выкананні маладых артыстаў Святланы Конгра і Валерыя Гільзінца. Дзяўчына і юнак прыйшлі ў эстраду з мастацкай самадзейнасці, з дапамогай старэйшых падрыхтавалі нумар і выехалі ў першыя ў сваім жыцці гастролі па рэспубліцы.

Самы ўдзячны глядач — вясковы. Жыхару сталіцы, збалансаванаму рознымі славутасцямі і гучнымі гастралёрамі, нават уявіць сабе цяжка, якім святам для сельскай моладзі з'яўляецца прыезд ардынарнай канцэртнай брыгады. На жаль, ёсць яшчэ вёскі, нуды артысты наведваюцца адзін раз у год. Сельскі глядач непатрабавальны. Ён можна выносіць і мароз, які часам пануе ў клубе, і цеснату, і тое, што замест крэслаў пастаўлены звычайныя лаўкі. Ён даруе артыстам і недасканаласць (не без гэтага!), не абуряецца, калі спявачка возьме фальшывую ноту: усе ж мы людзі, у кожнага з нас бываюць свае памылкі. Не даруе ён толькі нуды і сумоты.

Калгаснікі слухаюць канцэрт артыстаў Белдзяржэстрады. Выступае спявачка Надзея Наследнік.

«Крыжачок» у выкананні М. Сцепанец і Я. Хвораста. Фота У. Крук.

Шолам-Алейхем.

СЯРОД вялікіх пісьменнікаў-гуманістаў мінулага, творчасць якіх была бязлітасным абвінавачаннем актам супроць народнай галечы, цемры і голаду, супроць уніжэння, забітасці і знявагі чалавечай годнасці, Шолам-Алейхему належыць адно з самых першых месц у сусветнай літаратуры. Прайшоўшы праз цяжкія, пакутлівыя выпрабаванні лёсу, ён сам выпіў да дна горкі келіх людской нядолі і злыбяды, якімі так шчодро надзяляла працоўнага чалавека самадзяржаўна-буржуазная рэчаіснасць. Шолам-Алейхем выносіў ёй свой суровы і бескампамісны прысуд разам з рускімі сабратамі па перу Львом Талстым, Чэхавым, Караленкам, Горкім, якіх так шчыра любіў і шанаваў; ішоў у першых шэрагах змагароў за свабоду, братэрскую дружбу і згоду паміж людзьмі ўсіх нацыянальнасцей. Не выпадкова «буравеснік пралетарскай рэвалюцыі» Максім Горкі, які з 1904 года асабіста ведаў Шолам-Алейхему, даў высокую ацэнку яго творчасці. Яна «ўся, — пісаў ён, — іскрыцца такой цудоўнай, дабротнай і мудрай любоўю да народа, а гэтак пачуццё так рэдка сустракаецца ў нашы дні».

Шолам-Алейхем не меў шчасця «прайсці праз гімназіі і ўніверсітэты». Ён афіцыйна не атрымаў казёнай адукацыі. Свае глыбокія веды, свой гуманізм ён здабываў з невычэрпнай крыніцы тагачаснага народнага жыцця. Менавіта яны, жыццё і побыт, думы і мары загнаных і забітых паднявольным існаваннем людзей, скаваных непрагляднай цемрай і прыкрай, страшэнна надакучлівай замкнёнасцю ў зачараваным коле безвыходнага, здавалася б, адзіноцтва, былі яго сапраўдным універсітэтам, які ён так паспяхова закончыў на радасць усіх прыхільнікаў народнай свабоды і шчасця. Так, Шолам-Алейхем меў вялікае маральнае права на свой усхваляваны Заповіт, залатымі літарамі сімвалічна высечаны на яго надмагільным манументе: «Дзе б я ні памёр, няхай мяне пахаваюць не сярод арыстакратаў, багачоў і знаці. Няхай мяне пахаваюць там, дзе спачываюць простыя яўрэі рабочыя, сапраўдны народ, каб помнік, які потым паставяць на маёй магіле,

Выдатны пісьменнік-гуманіст

(Да 100-годдзя з дня нараджэння Шолам-Алейхема)

упрыгожыў простыя магілы вакол мяне, а простыя магілы, каб упрыгожылі мой помнік — як просты сумленны народ пры маім жыцці ўпрыгожваў свайго народнага пісьменніка».

Вышэйшай узнагароды за сваю самаахвярнасць у імя працоўнага людзю, за сваё падзвіжніцтва на літаратурнай ніве Шолам-Алейхем не жадаў, і яна для яго не існавала. Ён выйшаў з простага небагатай сям'і. Да пятнаццацігадовага ўзросту вывучаў старажытна-арамейскую і яўрэйскую пісьменнасць. Затым прыйшло ні з чым непараўнае захапленне рускай класічнай літаратурай, якую ён лічыў сапраўднай школай свайго ідэйна-творчага развіцця.

У 1905 годзе Шолам-Алейхем разгортае шырокую дзейнасць па аказанню дапамогі ахвярам чарнасоценнага яўрэйскага пагрому ў Кішынёве. Разам з іншымі мерапрыемствамі ён арганізаваў выданне літаратурнага зборніка «Дапамога» ў іх карысць. У зборніку прынялі самы актыўны ўдзел Леў Талстой, Чэхаў, Караленка, Горкі, якія публічна выкрывалі крывавыя зладзействы чарнасоценнага царскага ўрада, бясстрашна і аднадушна асуджаныя ўсім сумленным рускім народам. Неўзабаве, між іншым, і сам Шолам-Алейхем, ратуючыся ад кіеўскай чарнасоценнай разні, вымушаны быў выехаць у Амерыку. Але хутка туга па радзіме прымушае яго зноў вярнуцца ў Расію. З 1909 года цяжкая хвароба назаўсёды прымусіла яго жыць у чужых краях, дзе ён і памёр у 1916 г., не дачакаўшы тых светлых дзён, паводле яго слоў, «Калі над Расіяй узыйдзе сонца».

Літаратурная дзейнасць Шолам-Алейхему пачалася ў 1870-х гадах з карэспандэнцый і нарысаў у перыядычнай прэсе. Папулярнасць яго ў народных масах пачала хутка ўзрастаць, калі ён пачаў пісаць на простае народнае яўрэйскае гутарковае мове апавяданні і апавесці. Ён звярнуў на сябе ўвагу не толькі бязлітасным зрываннем пакрываў з жахлівага побыту яўрэйскай месцаковай беднаты, але і вострым гумарам, дасціпным жартам і смехам — смехам скрозь слёзы, што складае тыповую асаблівасць яго мастацкага таленту.

Своеасаблівы свет вобразаў і тыпаў Шолам-Алейхему — няшчасных нявольнікаў месцаковай нуды і страшэннай галечы, наглуха зачыненых у некалькіх губернях расійскай глухані, — знайшоў глыбока праўдзівае, яскравае і бязлітаснае адлюстраванне ў яго творчасці («З кірмашу», «Зачараваны кравец», «Песня песняў», «Менахем Мэндл», «Тэўе-малочнік» і інш.). Успомнім Шымэн-Эле Вонмі Гласу з «Зачараванага краўца», і мы паўней уявім сабе ідэйны напрамак і мастацкія асаблівасці творчасці Шолам-Алейхему. Шымэн-Эле, вырваўшыся на ўлонне прыроды, быццам адчуў сваё другое нараджэнне.

І не дзіва, бо ён «правёў усё жыццё ў іншым свеце. Вочы яго заўсёды бачылі зусім іншыя малюнкi: змрочнае сутарэнне, ля самых дзвярэй — печ, чапля, качарга ды лапаты, поўнае даверху памыйнае вядра. Каля печы, ля самага памыйнага вядра — ложка з трох дошак. На ложку — дзеці, многа, не сурочыць бы, дзяцей — драбязы, як маку, напай-раздзетыя, разутыя, нямытыя, вечна галодныя».

Так яны і жылі, няшчасныя касрылаўцы, на працягу цэлых пакутлівых стагоддзяў. І пры ўсім гэтым, наколькі б ні былі «ўсе касрылаўцы страшэннымі беднякi, але беднякі яны вясёлыя, — іранізуе Шолам-Алейхем. — Яны надзелены незвычайна дасціпным розумам, майстры на ўсякія жарты». І тут ёсць свая глыбокая жыццёвая праўда і гістарычная заканамернасць. Вялікі гуманіст, майстар класічнага жарту і вострага сарказму, пісьменнік, як ніхто да яго, здавалася б, па-майстэрску ўдала ўмеў карыстацца гумарам і дасціпным, знішчальным смехам. Часам здаецца, што іменна яны і з'яўляюцца галоўнымі героямі яго твораў. Сакрэт быў у тым, што гумар і смех, гэты плач крывавымі слязьмі надарванага жыццёвым нягодамі сэрца, у нейкай меры быццам заглушаў і «скрадваў» бязрадаснае існаванне касрылаўцаў. Адсюль, між іншым, вынікае іх невычэрпны аптымізм, смех і жарт, гумар і сарказм. Тэўе-малочнік крыху ўзвышаецца над гэтым патрыярхальным светаадчуваннем, як чалавек, відаць, іншай сацыяльнай фармацыі, і ён захапляе чытача сваім дабрадзеям і пранікнёным поглядам у будучыню.

Шолам-Алейхем увайшоў у сусветную літаратуру як выдатны майстар мастацкага слова. Яго асноўным жанрам была класічная навела, невялікае апавяданне. Бо нават буйныя яго творы («Менахем-Мэндл», «Хлопчык Мотл», «Тэўе-малочнік» і інш.) таксама напісаны, як цыкл навел, якія, разам узятыя, складаюць сюжэтную цэласнасць і раманічную закончанасць. Таму яны так лёгка чытаюцца і ад іх нельга адарвацца.

Шматтомныя творы Шолам-Алейхему яшчэ да рэвалюцыі былі шырока вядомы ў перакладах рускаму чытачу. У нашы дні яны не раз перавыдаваліся, складаючы залаты фонд нашых савецкіх чытачоў. І гэта зусім натуральна, бо Шолам-Алейхем, як адзначаў Аляксандр Фадзееў дваццаць год назад, «увабраў у сябе ўсю горыч і тугу жыцця яўрэйска-працаўнікоў — бяспраўных, прыгнечаных, гнанных ва ўмовах царызма». Але ён, аднак, «не траціў веры ў лепшыя часы. Ён і яго героі — велізарнейшыя аптымісты. І гэты глыбокі народны аптымізм прайдзе скрозь стагоддзі».

Сцяпан МАЙХРОВІЧ

ЯК УЗНІК ВЯЛІКДЗЕНЬ

Каля пяці тысяч год таму назад, там, дзе цяпер знаходзіцца Сірыйскі раён Аб'яднанай Арабскай Рэспублікі, існавала старажытная дзяржава — Фінікія.

Аднойчы два грэцкія караблі з грузам кіпрскай мёду ўвайшлі ў гавань горада Бібла, што на поўначы Фінікіі. Адсюль яны, грузаныя аліўкавым маслам, сушанай рыбай і фінікійскім віном, павінны былі адплысці на радзіму.

— Глядзі, бацька, — спалохана звярнуўся малады купец да пажылога, паказваючы на горад. — Што здарылася? Можна быць, да Бібла падыходзяць чужыя войскі, а можа ў вароты горада ўварвалася чума і нам нельга прычальваць?

— Супакойся. Нам нічога не пагражае. Больш таго, ты ўбачыш адно з самых цікавых відовішчаў. Пайшлі на бераг.

Перад здзіўленымі вачыма маладога грэка адкрыўся страшэнны малюнак. На вуліцах звычайна вясёлага партовага горада не чуваць было звонкага смеху дзяцей, песень маракоў і зазыўных крыкаў купцоў. Адсюль несліся стогны, енкі і плач. Мужчыны і жанчыны былі апрануты ў жалобнае адзенне.

Прыіскаючыся да дамоў, прыезджыя купцы падыходзілі да цэнтральнай плошчы. Пасярэдзіне плошчы яны ўбачылі амаль голага чалавека, які сядзеў на зямлі і час-ад-часу вострым каменем наносіў сабе ўдары. З яго ілба, плячэй і грудзей цякла кроў. «Гора, гора нам!» — крычаў ён пасіненнымі губамі. «Гора, гора нам!» — паўтараў натоўп. Людзі рвалі на сабе валасы, пасыпалі галаву попелам. Цераз падраную адзежу былі відаць спаласаваныя самабічаваннем целы.

— О, вялікі Адоніс, ты памёр! Ты памёр, і няма мяжы гору нашаму, — плакала сівая жанчына, разрываючы пазногцямі старэчыя грудзі.

— Адоніс? — спытаў малады грэк. — Хто ён?

— Адоніс па-фінікійску азначае бог, алякун усёй расліннасці, — адказваў яго бацька.

— Чаго ж яны плачуць? Хіба багі паміраюць?

— Маўчы і назірай. Ідзем у храм багіні Астарты.

У паўцёмным храме на

чорным узвышшы, акружаная плачучымі людзьмі, стаяла труна.

— Бачыш? — спытаў бацька. — Гэта плашчаніца. У ёй ляжыць абраз памёршага бога... Ага, здаецца, малітва канчаецца.

У гэты час высока над людзьмі з'явіўся сівы жрэц, і над натоўпам разнёсся яго радасны голас: «Адоніс уважася!»

Натоўп скалануўся. Людзі кінуліся адзін да аднаго ў абдымкі.

Горад напоўніўся вясёлым шумам і смехам, застракаеў яркімі кветкамі адзення. Пачалося свята ў гонар уважася Адоніса.

— Бацька, — папрасіў малады грэк, — раскажы мне пра гэтае свята.

— Слухай жа. Ёсць такое паданне. Адночы на маладога бога Адоніса, калі ён паляваў, напалі дзікія звыры. Сем дзён мучыўся бог, пакуль смерць не забрала яго ў падземнае царства ночы. Дрэвы і кусты скінулі сваё зялёнае ўбранне, паліклі травы — уся расліннасць вымерла. Сяброўка Адоніса — багіня Астарт — пахавала труп свайго ўлюбёнага, але не змагла пахаваць сваё каханне. І яно уважася Адоніса. Багі царства ночы адпусцілі яго, але з умовай, што кожную восень ён будзе прыходзіць да іх і заставацца да вясны. Плач, які ты чуў, працягваецца ўвесь «перадвелькодны тыдзень» — людзі аплакваюць пакуты Адоніса і яго смерць.

Свята ў гонар уважася бога расліннасці адзначалася не толькі ў Фінікіі. У старажытных егіпцянаў богам расліннасці быў Азіс, у фрыгіяў Аціс, у асірававілонянаў Тамуз і Мардук. Усе гэтыя народы верылі, што багі расліннасці паміраюць увосень і ўважасяюць вясной. Ім прыносілі ахвяры, упрошвалі даць добры ўраджай.

Так за 3000 год да з'яўлення хрысціянства нарадзілася яго свята. Купцы завезлі культ Адоніса на востраў Кіпр. У V стагоддзі да нашай эры ён трапіў у старажытную Грэцыю, а потым у Рымскую імперыю і аказаў рашаючы ўплыў на фармаванне хрысціянскага вялікадзень.

У Рымскай імперыі старажытнае языцкае свята ўважася сутыкнулася з

яўрэйскім нацыянальным святам вялікадзень. Зарадзілася яно каля трох з паловай тысяч год таму назад, г. зн. за 15 стагоддзяў да з'яўлення хрысціянства. Жывёлавады верылі, што вясной, к моманту прыплоду, абуджаецца злы, крыважэрны дух, які губіць жывёлу. Каб задобрыць злога духа, у яго гонар наладжвалася вясенняе свята. У гэты час духу даваўся своеасаблівы хабар у выглядзе першага ягняці. Крывёю ягняці апырскваліся шатры, дух нібы паядаў гэтую кроў і ўміласціўляўся. Адсюль і назва свята «пейсах» або «ўміласціўленне» злога духа.

З пераходам яўрэйскіх плямён да земляробства старае свята вялікадзень злілося з новым земляробчым святам пачатку жніва, якое насіла назву «мацот», г. зн. свята «праснакоў, прэснага збожжа».

У 586 годзе да нашай эры вавілонскі цар Навухаданосар, захапіўшы іудзейскае царства, вывеў адтуль вялікую колькасць палонных. У цяжкім становішчы апынуўся яўрэйскі народ. Але жрацы заклікалі яго не да барацьбы з прыгнятальнікамі, а да малітваў у адрас бога Ягве. Яны вучылі, што бог Ягве пашле «месію», які выратуе свой народ ад пакут. Вавілонскае рабства змянілася рымскім панаваннем. Іерусалімскі храм быў зруйнаваны, а яўрэі рассяяны па ўсёй велізарнай імперыі. Яны прынеслі з сабой веру ў нябеснага пасланніка — Хрыста, які павінен быў выратаваць ад цяжкага жыцця.

Яўрэйскае вучэнне аб прыходзе боскага выратавальніка на зямлю ахвотна прымалі рабы, бясілыя ў барацьбе з прыгнятальнікамі. Яны ўносілі ў яўрэйскую хрысціянскую секту свае звычаі. Паступова хрысціянства адасабляецца ад іудзейскай рэлігіі і ператвараецца ў самастойную рэлігійную арганізацыю. У вучэнні хрысціянства зліваюцца ў адно языцкае свята ўважася бога расліннасці з яўрэйскім вялікаднём. Так ад двух старажытных багоў узнік хрысціянскі вялікадзень.

У 325 годзе ўсяленскі царкоўны сабор, каб адмежавацца ад яўрэйскага вялікадзень, пастанаўіў святкаваць

яго не адначасова з яўрэйскім, а ў першую нядзелю пасля веснавага раўнадзенства — поўні. Таму хрысціянскі вялікадзень «блукіе» па календары ў межах 35 дзён, а не прыстасаваны да пэўнай даты. Гэта яшчэ адзін доказ таго, што Хрыстос ніколі не жыў, не паміраў і, вядома, не ўважасяў.

На Русі вялікадзень з'явіўся разам з хрысціянствам. Хрышчэнне Русі насіла часта гвалтоўны характар. Кіраўнікі новаарганізаванай праваслаўнай царквы, як выхадцы з Візантыі, прапаведвалі выкараніць языцкую рэлігію славян. Але звычаі продкаў немагчыма было знішчыць адразу. Больш таго, яны самі зрабілі пэўны ўплыў на праваслаўную рэлігію. Так сталася і з хрысціянскім святам вялікадзень, якое злілося з веснавым святам славян. У аснове гэтага свята ляжалі абрады, якімі імкнуліся забяспечыць высокі ўраджай, добры прыплод жывёлы і шчасце людзей. На свята рыхтавалі хлеб, масла, тварог, свіную шынку. Гэтыя прадукты ачышчаліся спецыяльнымі абрадамі. Які абмазваліся крывёю (перажытак старажытнага звычайу крывавага ахвярапрынашэння).

Хрысціянскі вялікадзень увабраў многія старажытныя звычаі славян. Языцкія абрады ачышчэння ад злых духаў (прыбіранне памяшканняў, акурванне ладанам і г. д.), культ пакланення памёршым продкам увайшлі ў бытавы змест перадвелькоднага тыдня. І цяпер яшчэ ёсць звычаі хадзіць на магільні бацькоў і наладжваць там памінкі: піць віно, есці «свянцонія» прадукты.

Вялікадзень — галоўнае свята хрысціянскай рэлігіі — на працягу стагоддзяў служыў мэтам духоўнага заняволення працоўных. У вялікодныя дні царква старанна прапагандуе веру ў замахільнае жыццё, дзе пакорных і цяроплівых чакае ўзнагарода за зямныя пакуты. Яна стараецца выхаваць з працоўных пакорных рабоў, ствараючы райскае жыццё для эксплуатацый. Царкоўныя прапаведнікі вучаць: «Удараць цябе па правай шчацэ — падстаў левую».

Але надышла новая эпоха. Савецкі народ разам з народамі краін сацыялістычнага лагера будзе грамадства, аб якім тысячагоддзі марылі мільёны прыгнечаных. У новых умовах адмірае свята, заснаванае на невуцкіх уяўленнях старажытных народаў аб навакольнай прыродзе.

ДВА КЛЁНЫ

— Хто, дзеці, ведае казку «Два клёны»?.. Падумаіце... Калі ўспомнілі, — добра. А тым, хто нічога не чуў пра двух брацікаў, якіх Баба-яга зачаравала і ператварыла ў клёны, мы раскажам вось што.

Жыла-была ў адной вёсачцы, каля лесу, харошая, добрая жанчына Васіліса-работніца. І было ў яе трое сыноў. Аднаго называлі Фёдар, другога Ягорка, а трэцяга Янка. Лес, каля якога яны жылі, быў вялікі, цёмны. Краю яго ніхто не бачыў. І ніхто не ведаў, што жыве ў тым лесе Баба-яга. Гэта была самая сапраўдная чараўніца: злая, рыжая, зайздросная. Яна ўмела лятаць на памяле, правальвацца скрозь зямлю, сама ператварацца ў жабу і іншых ператвараць у што хочаце.

Брацікі Фёдар і Ягорка былі яшчэ маленькія хлопчыкі, але лічылі, што сілы ў іх ужо шмат, а храбрасці яшчэ

Баба-яга.

больш. Вельмі ім хацелася прайсці ў цёмны лес, сустрэцца там з якімі-калі разбойнікамі і перамагчы іх у баі, — так, каб потым усе гаварылі:

— Вось гэта смельчакі! Вось гэта сілачы! Вось гэта сапраўдныя хлопчыкі!

А выйшла інакш.

Пайшлі яны ў лес. Трапілі да Бабы-ягі. А тая іх і зачаравала: ператварыла ў два дрэўцы, у два клёны.

Стаяць брацікі, стаяць клёнікі, галінкамі хістаюць, разам з ветрам жаласна плачуць, — маму ўспамінаюць і браціка Янку.

А Баба-яга, як толькі іх пачуе, — рукой махне, і тут жа брацікі трацяць голас. Толькі стаюць лісцем. І ніхто тады не здагадаецца, што гэтыя два дрэўцы на самай справе — зачараваныя хлопчыкі. Вось у якую бяду яны трапілі!

Мама іх, вядома, шукала. Год мінуў, і два мінула, перш чым трапіла Васіліса-работніца на маленькую палянку ў самым гушчары лясным.

Васіліса-работніца з сынамі.

Прысела яна адпачыць, прытулілася да двух маладзенькіх клёнаў. Толькі паспела ад стомы ўздыхнуць — ідзе мядзведзь. Але яна мядзведзя не спалохалася. Пачаставала яго мёдам. Добрымі словамі пачала з ім размаўляць. А мядзведзь вазьмі ды чалавечым голасам і раскажы Васілісе-работніцы, што ён у Бабы-ягі вартаўніком жыве, хатку на курных ножках сцеражэ. І яшчэ расказаў, што ў яго ёсць два сябры — кот, па імю Катафей Іванавіч і дварняк-сабака Шарык. Васіліса-работніца з усімі пасябрала і пра гора сваё расказала. І яны вырашылі ёй дапамагчы...

А што з гэтага выйшла, не трэба адразу гаварыць. Таму што хутка толькі казка сказваецца, ды не хутка справа робіцца... Але ж вам вельмі хочацца, каб мама сваіх хлопчыкаў хутчэй выратавала? Усім гэтага хочацца. Так яно ўрэшце і атрымалася. Ды шмат працы гэта каштавала.

Васіліса-работніца не ведала стомы ў рабоце. Мядзведзь, Шарык, Катафей Іванавіч дружна ёй дапамагалі. Падаспеў на дапамогу малодшы брацік-хітрук Янка. Калі б яны ўсе не напрацавалі, як толькі маглі, Фёдар і Ягорка і стаялі б клёнамі.

Найлепш гэтую гісторыю ведаюць дзеці з горада Магілёва, таму што казка «Два клёны», напісаная Е. Шварцам — гэта спектакль, які паказваюць артысты Магілёўскага тэатра. Многія з магілёўскіх хлопчыкаў і дзяўчынак па два і нават па тры разы хадзілі глядзець гэтую казку. Яны ведаюць, што Васіліса-работніца пераможа Бабу-ягу, але ўсё ж ім кожны раз вельмі страшна за братоў. А раптам старая чараўніца прыдумала што-небудзь новае, і хлопчыкі так і застануцца клёнамі?.. Але спектакль кожны раз канчаецца добра. Фёдара і Ягорку вызваляюць, усе весела спяваюць і танцуюць.

Для таго, каб і вы хоць адным вочкам маглі зазірнуць на сцэну Магілёўскага тэатра, мы друкуем тут некалькі фатаграфій, зробленых у час спектакля. Вось Васіліса-работніца са сваімі сынамі. Вось старая ведзьма. А вось і лясныя сябры Васілісы — Шарык і Катафей Іванавіч.

Ролі гэтыя выконваюць: заслужаная артыстка Н. Г. Фядзьева (Васіліса), Р. Н. Сакалова (Фёдар — на здымку справа), В. Н. Суднікава (Янка — на здымку злева ўнізе), Е. Н. Сакурава (Ягорка), Е. Н. Кашына (Баба-яга), К. П. Мінялюбаў (Шарык) і Г. Н. Афонін (Катафей Іванавіч).

Тэкст і фота А. ДЗІТЛАВА

АБКЛЕЙКА ПАКОЯЎ ШПАЛЕРАМІ

Выбіраючы шпалеры, трэба мець на ўвазе, што размер малюнка і колер шпалераў ствараюць уражанне аб велічыні і асветленасці пакоя, яны павінны таксама спалучацца з колерам абсталявання.

Для абклейкі жылых пакояў не трэба браць шпалеры вельмі яркага колеру. Яны стамляюць зрок, хутка надакучаюць. Непрыдатны таксама вельмі цёмныя фарбы. У пакоях з вокнамі, якія выходзяць на поўнач, паўночны ўсход і паўночны захад, пажаданы шпалеры залацістых, аранжава-ружовых таноў.

Невялікія пакоі не варта абклеіваць шпалерамі з буйным малюнкам, бо пакой будзе здавацца яшчэ меншы.

Наклеіваць шпалеры трэба толькі на сухія сцены, інакш яны будуць адставаць.

Каб ведаць, колькі спатрэбіцца шпалераў, трэба змераць даўжыню ўсіх сцен пакоя. Колькасць кавалкаў шпалераў, неабходная для абклейкі, раўняецца колькасці метраў агульнай даўжыні сцен. (Кавалкі шпалераў маюць шырыню ў сярэднім $\frac{1}{2}$ метра, даўжыню 6—7 метраў. Шпалеры падвойнага размеру маюць даўжыню 12—14 метраў.)

Перш чым пачаць абклейку пакоя, трэба паправіць тынк, павырываць са сцен усе цвікі, абарваць адстаўшыя кавалкі шпалераў і на іх месца наклеіць паперу, каб атрымалася роўная паверхня.

Каб зняць старыя шпалеры, трэба два-тры разы змачыць іх гарачай вадой. Тады яны лёгка здзіраюцца скрэблам. Потым сцяну прачысціць пемзай, пакрыць клейстарам і абклеіць газетнай паперай.

На 10 літраў клейстара бярэцца: мукі жытняй — $\frac{1}{2}$ кілаграма, клею (сталярнага або малярнага 10-працэнтнага раствору) — 1 літр.

Муку развесці ў халоднай вадзе, старанна размешваючы, потым дадаць вару, каб утварылася вадкая кашка, і ўліць падагрэты да кіпення раствор клею. Атрыманую сумесь варыць на агні, увесь час памешваючы, каб яна не падгарэла. Трэба даць ёй некалькі разоў пракіпець. Калі па кашцы пройдзе пухір і яна стане сіняватай, клейстар гатовы.

Пачынаць абклейку належыць заў-

сёды ад аднаго з вонкавых вуглоў, гэта значыць ад вокнаў. Для абклейкі правай сцяны (калі глядзець у бок святла) трэба абрэзаць шпалеры злева, а для абклейкі левай — наадварот.

Перад абклейкай трэба наразаць шпалеры па вышыні пакоя, старанна падганяючы малюнак. Нарэзаныя палотнішчы скласці на паперы, пасланай на падлозе, левым бокам уверх, каб кожнае ніжэйшае палотнішча выступала на 2 сантыметры. Потым малярным пэндзлем змазаць клейстарам верхні кавалак шпалераў і прыкласці да сцяны. Абрэзаны край палотнішча павінен быць строга вертыкальным. Кавалак разгладжваецца і разроўніваецца чыстым шматком, каб не было зборак. Пры наклеіванні наступных кавалкаў трэба ўважліва сачыць за захаваннем малюнка.

На месцах штэпселяў, выступаў і кручкоў, якія нельга прыняць, у шпалерах выразаюцца адтуліны адпаведнай формы.

Калі абклейка сцен закончана, па верхняму беражку пад столлю наклеіваецца бардзюр, падрыхтаваны так, як і шпалеры.

ЯК УПРЫГОЖЫЦЬ ВОКНЫ І ПАВЕСІЦЬ ФІРАНКІ

Вокны можна завесіць цюлевымі фіранкамі або штурамі са шчытнай драпіровачнай тканіны. Можна спалучаць тыя і другія разам.

Калі на штурах са шчытнай тканіны дэкаратыўны малюнак, то для фіранак трэба падбіраць цюль без узораў, і, наадварот, пры аднатонных штурах можна выбраць цюль з арнаментамі або ўзорамі.

Колер штур павінен гарманіраваць з колерам сцен і мэблі. Напрыклад, да бэжавых сцен пасуюць карычневыя шторы і карычневая аблёка мяккай мэблі.

Павесіць шторы зручней за ўсё на кольцах. Верхняя частка штур закладваецца складкамі і замацоўваецца. Можна павесіць шторы на карнізе. Штору закладзіць дробнымі складкамі і прымацаваць іх да карніза. Прыго-

жа выглядаюць шторы на металічным прутце. Прут зацягваецца ў спецыяльна прашытую складку.

ЯК АФАРБАВАЦЬ ДРАУЛЯНУЮ ПАДЛОГУ

Перад афарбоўкай рассохлыя дошкі сціснуць або заштукаваць усе трэшчыны паміж дошкамі сухімі рэйкамі, акуратна застругаўшы іх на ўзроўні з падлогай. Пасля гэтага падлогу добра прамыць, прасушыць і апрацаваць пакостам. У пакост дадаць крыху фарбы. Калі пакост прасохне, падрыхтаваць шпаклёўку з 1000 г пакосту, 50 г сікатыву, 20 г вадкага мыла (або 10 г кавалкавага), 20 г сталярнага клею і сухога мелу, прасеянага праз сита.

Шпаклёўку робяць так: клей вараць у 200 г вады, у гарачым клеі раствараюць мыла, усё гэта перамешваюць, а потым, таксама старанна перамешваючы, уліваюць пакост і за ім сікатыў. У атрыманую эмульсію дадаюць мел і зноў усё перамешваюць да атрымання цестападобнай масы.

Гатовую шпаклёўку наносяць тонкімі слямі, старанна разроўніваючы яе шпатель. Як толькі высахне першы слой шпаклёўкі, яе шліфуюць шкуркай або пемзай, а потым грунтуюць, гэта значыць паўторна пакрываюць пакостам. Па высахшым пакосце паўторна шпаклююць. Высахшую ж шпаклёўку шліфуюць і грунтуюць. Толькі пасля таго, як высахне грунтоўка, пачынаюць фарбаваць падлогу ў два прыёмы. Нанесеная ў першы раз фарба павінна сохнуць не менш тыдня, а другі слой фарбы — не менш дзесяці дзён. Калі падлога прасохне, яе праціраюць шматком, змочаным у гарачай вадзе. Такім чынам змываецца пакост, які выступіў на паверхню падлогі.

Толькі што афарбаваную падлогу найлепш пакрыць адзін-два разы масляным лакам.

ЯК І ЧЫМ ПАФАРБАВАЦЬ ЦАГЛЯНЫЯ ПЕЧЫ

Цагляныя печы можна пафарбаваць, тады яны не будуць пэцкаць адзення. Перад фарбаваннем ачысціць печ ад гліны металічным шпатель, скрабком або кавалкам цэгла, а потым шчоткай выцерці пыл.

Фарбаваць можна вапnavым або мелавым саставам. Вапну ўжываюць у выглядзе цеста або кіпелкі. Цеста развесці крыху падсоленай вадой. На 100 г вапнавага цеста кладуць 35—40 г сталавай солі, загадзя растваранай у вадзе. Лепш за ўсё ўжываць вапну-кіпелку (камяковую), прычым загасіць яе ў знятым малаце. Атрымліваецца вельмі моцная няпэкаючая фарба.

Замест вапны можна ўзяць сухі мел, прасеяць яго на частае сита, развесці знятым малаком і ўсё старанна перамяшаць да атрымання аднароднай масы. Калі прыгатаваны састаў мае жаўтаватае адценне, то ў яго дадаць крыху сінякі.

Паверхню печы змачыць вадой і правесці афарбоўку за два-тры разы, наносячы прыгатаваны састаў або колер тонкімі слямі і толькі так, каб кожны наступны слой клаўся на высахшы.

Лячэнне перхаці

Ганна Пашына з калгаса імя Канстанціна Заслонава пытае, ці можна пазбавіцца ад перхаці?

Сальныя залозы, якія знаходзяцца ў скуры галавы, выдзяляюць скурнае сала. Яно надае скуры мяккасць, эластычнасць, а валасам — прыгожы бляск. У працэсе нармальнага фізіялагічнага лушчання з паверхні скуры выдаляюцца адмершыя рагавыя лускавінкі, а разам з імі пыл, бруд, мікраарганізмы.

Калі сальныя залозы працуюць недастаткова, узнікае сухасць скуры і валасоў — сухая себарэя (ад лацінскага слова себум — сала і грэчаскага рэо — цяку). Калі сальныя залозы функцыяніруюць залішне, — тлустая себарэя. І ў тым, і ў другім выпадку скура пачынае інтэнсіўна лушчыцца, пакрываецца лускавінкамі, з'яўляецца перхаць.

Пры сухой перхаці рэкамендуецца мыць галаву раз у 14—16 дзён. Добра мыць галаву дажджавой або снегавой вадой. Практычна, аднак, гэта не заўсёды можна зрабіць. Але тады можна змякчыць звычайную ваду. Дадаць таткава пракіпяціць або дадаць да яе чайную лыжку пітной соды або нашатырнага спірту на 2 літры вады.

Людзям з сухой перхацю трэба карыстацца высакакаснымі туалетнымі мыламі — «Дзіцячае», «Мыйдадзір», «Спермацэўтавае» або «Ланалінавае». Лепш мыць валасы ў мыльнай пені; у такім выглядзе мыла менш раздражняе скуру.

Калі перхаці шмат, мыла замяняюць яечным жаўтком або кіслым малаком.

Пры тлустай перхаці мыць галаву трэба раз у тыдзень мяккай вадой: ужываць можна любое туалетнае мыла, але лепш вадкае дзягцярнае.

Калі правільны догляд за валасамі не знішчыць перхаць, трэба, не адкладаючы, звярнуцца да ўрача-дэргматалага, каб высветліць прычыны яе ўзнікнення. А яны могуць быць розныя: у адным выпадку — захворванне нервовай сістэмы, у другім — залоз унутранай сакрэцыі, у трэцім — малакроўе або недахоп вітамінаў.

Лячэнне перхаці — справа складаная і працягваецца часам некалькі месяцаў. Лячэнне — строга індывідуальнае і, натуральна, праводзіць яго можа толькі ўрач.

Атэрасклероз

«Мне вельмі хацелася б прачытаць параду ўрача аб захворванні сэрца», — піша ў рэдакцыю Н. А. Смірнова з г. Р. Выконваем яе просьбу.

Атэрасклероз — захворванне, з якім звязаны стэнакардыя, інфаркт і многія іншыя сардэчна-сасудзістыя расстройствы. Атэрасклероз не абавязкова спадарожнік старасці, як многія думалі; яго можна лячыць і пярэджваць.

Працяглы даследаванні ў СССР і за граніцай пацвердзілі думку віднейшых савецкіх вучоных, што асноўнай прычынай атэрасклерозу з'яўляецца няправільны спосаб жыцця. Пры гэтым у арганізме чалавека парушаецца бялково-тлушчавы абмен, у сценках крованосных сасудаў адкладаецца халестэрын. Яны паступова таўсцееюць і кроў па іх працякае з цяжкасцю, што парушае жыццё тканак. Сэрца паступова расшыраецца, пачынае працаваць горш. Часцей захворваюць на атэрасклероз людзі, якія любяць есці тлустыя стравы і вядуць сядзячы спосаб жыцця.

Мужчыны часцей захворваюць на атэрасклероз, бо яны кураць, п'юць алкаголь і г. д.

Псіхічныя траўмы таксама выклікаюць атэрасклератычныя змены, галоўным чынам у сасудах сэрца і галаўнога мозгу (кардыёсклероз і склероз сасудаў мозгу). Людзі, якія ядуць ўмеркавана, ужываюць багатую вітамінамі малочна-растлінную ежу, захворваюць радзей.

Важным фактарам у справе пярэджання атэрасклерозу з'яўляецца ўменне правільна спалучаць разумовую працу з фізічнай.

Бяздзейнае прыводзіць да таго, што мышачная сістэма пачынае паступова атрафіравацца, яе валокны прарастаюць тлушчам. Фізічныя ж практыкаванні, хадзьба палепшаюць кровазварот, узмацняюць сілу мышцаў, нервовую сістэму. Людзям сядзячай працы трэба рабіць кароткія перапынкі для элементарных фізічных практыкаванняў. Многа дапамагаюць ранішняе зарадка, пешыя прагулкі перад сном. Выхадны дзень карысна правесці на свежым паветры, з максімальнай разгрузкай ад разумовых заняткаў.

Жыццё многіх выдатных людзей (Паўлава, Л. Н. Талстога і іншых) з'яўляецца яркім прыкладам разумнага спалучэння разумовай і фізічнай працы, рацыянальнага харчавання. Яны да канца свайго працягала і плённага жыцця здолелі захаваць працаздольнасць і здароўе.

Есці трэба не менш 3—4 разоў у суткі і ў пэўны час. Вячэра павінна быць лёгкая, гадзіны за тры перад сном. Неабходна абмежаваць спажыванне тлустых, салёных і вострых страў. Не ўжываць багатых халестэрынам прадуктаў (ікра паюсная, мазгі, пячонка, яечны жаўток, сметанковае масла, смятана, какао, шакалад). Вельмі карысны прадукты, у якіх

мала або зусім няма халестэрыну (тварог, марскі вокунь, траска, алей, грэцкія і аўсяныя крупы, гарох, капуста, морква, жытні хлеб). Тлушчы неабходны арганізму, бо яны садзейнічаюць засваенню вітамінаў і даюць многа цяпла, але ўжыванне іх трэба абмежаваць да 50—70 грамаў у суткі.

Хворым на атэрасклероз карысны свежыя і кансерваваныя фрукты, ягады, багатыя вітамінам С. Яны пераакаджаюць адкладанню халестэрыну. Зімой, калі мала фруктаў, трэба карыстацца таблеткамі вітаміна В₁С па 2—4 у дзень і піць настой шыпыны па адной шклянцы.

Многія хворыя на атэрасклероз зусім не ўжываюць мяса і рыбу. Гэта няправільна, бо без гэтых прадуктаў ежа робіцца няпоўнацэннай, парушаецца работа ўсіх органаў і тканак, паколькі яны не маюць патрэбнай колькасці бялкоў. Мяса або рыбу ўжываць нятлустыя, адвараныя і ваўмеркаванай колькасці. Ужыванне хлеба і круп абмежаваць да 250—300 грамаў у суткі, асабліва поўным людзям. Вадкасці ўжываць да аднаго літра ў суткі. Ваду па магчымасці замяняць кіслым малаком, кефірам.

Поўным людзям карысны разгрузачныя дні (раз у 7—10 дзён). У такія дні даволі з'ядаць да паўтара кілаграма яблык або 1 літр сыракавышці кефіру, 200 грамаў тварагу, 25—30 грамаў цукру. Карысны таксама і фруктова-гароднінныя дні без ужывання хлеба.

Летні адпачынак пажылым людзям лепш праводзіць у сярэдняй паласе СССР або на Рызскім узмор'і. Ездзіць у Кіславодск, лячыцца нарзанымі ваннамі можна толькі пры ранніх формах атэрасклерозу. Асобам, якім больш 60—65 год, наогул не рэкамендуецца ездзіць на далёкія курорты, асабліва летнім часам.

Такім чынам, правільнае чаргаванне працы і адпачынку, уключэнне ў рэжым дня фізічнай работы, гімнастычныя практыкаванні, спакойныя абставіны на рабоце і дома, рацыянальнае харчаванне — лепшы сродак барацьбы з паўнатай. Неабходная ўмова прафілактыкі і лячэння атэрасклерозу — забарона курэння і алкаголю.

Што датычыць медыкаментаў, то найбольш актыўнымі пры лячэнні атэрасклерозу з'яўляюцца ёдзістыя прэпараты. Аднак карыстацца імі трэба асцярожна. Пры некаторых захворваннях (базедава хвароба або цяжкія катары дыхальных шляхоў) карысна прымаць міль, настойкі часнаку, тэабраміну, дыўрэтыну, эфіліну разам з прэпаратам бром.

Усе віды лячэння павінны прызначацца ўрачом індывідуальна.

А. ЮФЕ.

КУЛІНАРЫЯ

РЫСАВЫЯ КАТЛЕТЫ З РАЗЫНКАВЫМ СОУСАМ

Адварыць у салодкай вадзе рыс да мяккасці, асту-
дзіць, дадаць крыху дробна
патоўчанай лімоннай цэдры,
мукі. Нарабіць круглых кат-
лет, абкачаць у муцэ, пасма-
жыць у алеі, скласці на
блюда, паліць наступным
разынкавым соусам: 200 гр.
разынак без костачак пера-
браць, вымыць, пакласці ў
каструлку, уліць 1 шклянку
вады, дадаць крыху лімон-
нага соку, цукру, даць пракі-
пець, заправіць 1 сталовай
ложкай крухмалу. Абдаць
катлеты гарачым.

БУЛЬБА АДВАРНАЯ ПА-ПОЛЬСКУ

Адварыць ачышчаную
бульбу ў пасолёным вары,
адцадзіць, пакласці на глы-
бокае блюда, змазанае мас-
лам і пасыпанае сухарамі;
абліць 1 шклянкой смятаны,
прагрэць у духоўцы, не даю-
чы закіпець. Падаць 4 ста-
ловыя лыжкі масла, змеша-
нага з 4 крутымі сечанымі
яйкамі, сечаным кропам і
пятрушкай.

КУРЫНЫЯ КАТЛЕТЫ

Зняўшы з курыцы скуру,
сякучь мяса вельмі дробна;
потым у яго кладуць 1/4 раз-
мочанай булкі, 1 яйка, соль
і 1/4 лыжкі растопленага мас-
ла, робяць катлеты, абкач-
ваюць іх у сухарах і сма-
жаць у масле, добра падру-
мяняваючы. Косці, што за-
сталіся, ужываюць для бу-
лёну.

КЛОПСЫ З ЦЯЛЯЦЫН

Узяць мяккі кавалак у
1—1,5 кг ад задняй часткі,
нарэзаць пласцікамі ў палец
таўшчынай, добра пабіць
драўляным малатком з або-
двух бакоў, сочачы за тым,
каб не разарваць; крыху па-

саліць, абсыпаць мукой і
падрумяніць на патэльні ў
гарачым масле. Тым часам у
каструлі прыгатаваць наступ-
ны соус: падсмажыць у
1 лыжцы масла 1 лыжку
мукі, развесці трыма шклян-
камі булёну, дадаць крыху
солі і 2 сцёртыя цыбуліны,
усё разам варыць з паўга-
дзіны, потым апусціць туды
абсмажаныя цяляціны, даць
ёй паварыцца не больш
5 хвілін, бо інакш цяляціна
зробіцца цвёрдай, і зараз
жа падаваць на стол.

АЛАДКІ З ТВАРАГУ

Працерці праз сіта 400 гр.
тварагу, дадаць 1/2 шклянкі
смятаны, крыху солі, 2—
3 сталовыя лыжкі цукру,
добра расцерці, затым дадаць
1/2 шклянкі малака, 3—
4 яйкі, 1/2 шклянкі мукі.
Апускаць атрыманую масу
сталовай лыжкай на патэль-
ню ў распушчанае масла і
смажыць з абодвух бакоў.
Падаваць з цукрам і з кары-
цай.

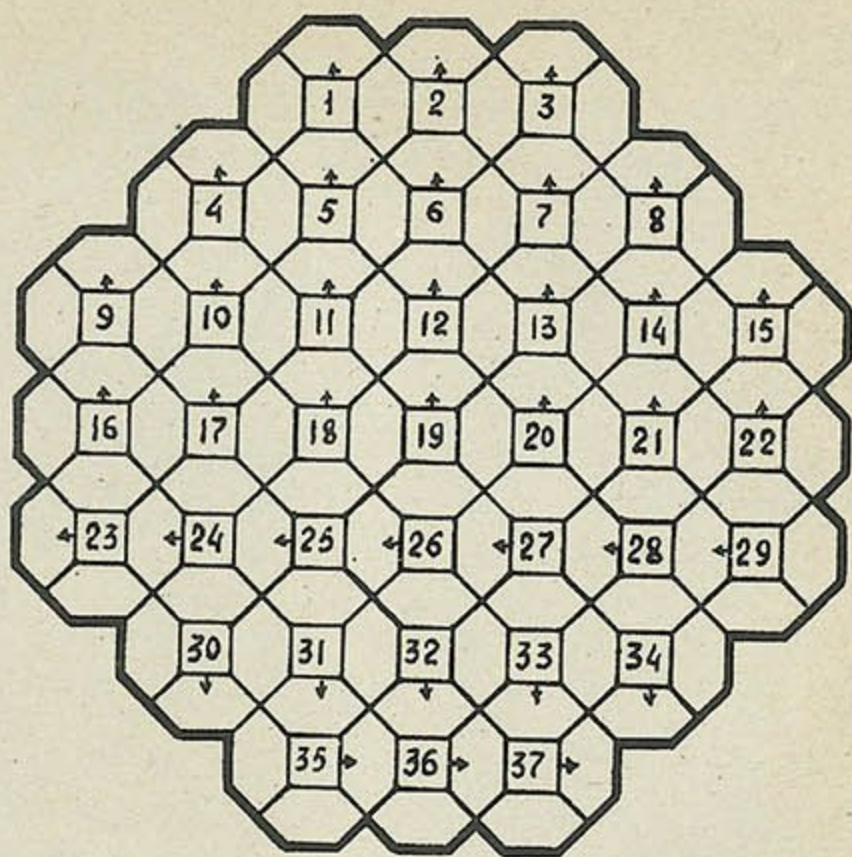
ІКРА З ЧЫРВОНАХ БУРАКОУ

Узяць 5 невялікіх буракоў
(правільней 1 кг), цыбулі
2 галоўкі (100 гр.), дробачку
перцу (0,2 гр.), алею 1/2
шклянкі (100—150 гр.), кры-
ху солі (1 няпоўную стало-
вую лыжку, наогул — па
смаку) і 2 сталовыя лыжкі
тамату пасты або пюрэ.

Буракі памыць, ачысціць
ад скуры і нацерці на дроб-
най тарцы. У атрыманую ма-
су пакласці дробна нарэза-
ную цыбулю (можна сцерці
на тарцы), дробачку перцу,
солі; алею падагрэць, і ўсю
масу пакласці на патэльню
з тоўстым дном. Тушыць, за-
крыўшы накрывкай (каб за-
хаваць вітаміны), 15—20
хвілін. Потым смажыць яшчэ
5—7 хвілін пры адкрытай
накрывцы. У гэты час да-
даць 2 лыжкі тамату. Ікру
ў халодным выглядзе можна
мазаць на хлеб або ўжываць
у выглядзе закускі.

Мой рэцэпт танны, яго
можна выкарыстаць любая
гаспадыня.

В. АНДРЭЕВА

Склалі Тамара і Рыгор ЯКУШЫ.

У кожную клетку вакол лічбаў пастаўце па адной лі-
тары. Такім чынам пры чытанні ад клеткі са стрэлачкай
(па ходу стрэлкі гадзінніка) атрымаеце словы наступнага
значэння:

1. Гавань. 2. Гульня на спецыяльных картах. 3. Горная
парода. 4. Пачуццё меры ў паводзінах. 5. Частка акна.
6. Апакоўка тавараў. 7. Верхняя і ніжняя дошкі струн-
нага музычнага інструмента. 8. Прыправа з працёртай
гародніны. 9. Архітэктурнае збудаванне. 10. Здымак на
кінастужцы. 11. Член сям'і. 12. Водгулле. 13. Невялікі
рэстаран. 14. Вадаём. 15. Беларускі народны танец —
полька. 16. Рыба. 17. Імя гераіні ў трылогіі А. Талстога.
18. Думка. 19. Жыллёвы будынак. 20. Пэўны момант
у развіцці якой-небудзь з'явы. 21. Прыток Волгі. 22. Дзяр-
жава ў Цэнтральнай Амерыцы. 23. Механізм для пады-
мання цяжару. 24. Паэт-песняр у народаў Каўказа.
25. Горы на мяжы Еўропы і Азіі. 26. Дабнейшая часцін-
ка матэрыі. 27. Форма кіслароду. 28. Дзяржава ў Азіі.
29. Байка Крылова. 30. Страва. 31. Горад — старэйшая
кузня рускай зброі. 32. Выдатны французскі кампазітар.
33. Адзінка вагі. 34. Новая дзяржава ў Афрыцы.
35. Аўтар вершаваных твораў. 36. Востраў у Міжземным
моры. 37. Міжнародны дагавор.

ПІРОГ ДА ЧАЮ

4 жаўткі сцерці з
2 шклянкамі цукру да бяла,
пакласці 1 1/2 палачкі ванілі,

1 шклянку смятаны і зноў
церці. Дадаць 200 гр. свежа-
га масла, злёгку распушчана-
га і расцёртага да бяла,
2 1/2 шклянкі мукі, паступова
ўсыпаючы і не перастаючы
церці. Перад тым, як пячы,
усыпаць 1/2 чайнай лыжкі со-
ды. Падзяліць папалам, па-
клаўшы ў сярэдзіну пюрэ з
яблык або якога-небудзь ва-
рэння.

На першай старонцы вокладкі — майстар дру-
карскага цэха Мінскага поліграфічнага камбіната імя Якуба
Коласа, дэпутат Вярхоўнага Савета БССР Яўгенія Дзмітраўна
Жукоўская.

Фота А. Дзітлава.

На чацвёртай — падснежнікі.

Фотаэцюд В. Гінепрэйтара.

Адказны рэдактар А. П. УС. Рэдакцыйная калегія: М. Н. БАРСТОК, А. С. ВАСІЛЕВІЧ, Г. Л. ДАЗОРЦАВА,
Т. Т. ДЗМІТРЫЕВА, А. Н. ЗАХАРАВА, М. Ф. НІКІФАРАВА, М. М. ТУР, В. І. ФІЛПАВА.

АТ 02753.

Журнал «Работница и крестьянка» на беларусском языке.

Издание ЦК КП Белоруссии.

Падпісана да друку 2/III-59 г.

Адрас рэдакцыі: Мінск, праспект імя Сталіна. 103.

Тэлефон 3-17-51.

Друкарня імя Сталіна. Мінск. Цана 1 руб. 80 к. Дадатак — выкрайка. Друк. арк. 3. Аўт. арк. 4.

Тыраж 115 000 экз. Зак. 124.

9681

